

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. ДРАГОМАНОВА

Васьков Юрій Вадимович

УДК 796.011.3.057.874

ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ НАВЧАННЯ ФІЗИЧНОЇ
КУЛЬТУРИ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

13.00.02 – теорія та методика навчання
(фізична культура, основи здоров'я)

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Київ – 2013

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України

Науковий консультант: доктор педагогічних наук, професор
Тимошенко Олексій Валерійович,
Національний педагогічний університет імені
М. П. Драгоманова, директор інституту фізичного
виховання та спорту.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член Національної Академії
педагогічних наук України
Бондар Володимир Іванович,
Національний педагогічний університет імені
М. П. Драгоманова, директор інституту педагогіки і
психології;

доктор педагогічних наук, професор
Куц Олександр Сергійович,
Херсонський державний університет, завідувач кафедри
теорії та методики фізичного виховання;

доктор педагогічних наук, професор
Ротерс Тетяна Тихонівна,
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка», завідувач кафедри
теорії і методики фізичного виховання.

Захист відбудеться « 22 » травня 2013 року о 12-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.14 у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9).

Автореферат розісланий « 19 » квітня 2013 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

С.В. Федоренко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Динамізм розвитку сучасного суспільства потребує переосмислення основних цілей та відповідних завдань оновлення загальної середньої освіти. Розвиток особистості учня, його творчої індивідуальності, розкриття і реалізація його сутнісних сил стає головною лінією системи освіти.

На сьогоднішній день у шкільному фізичному вихованні гостро стоять питання модернізації фізкультурної освіти, які, як і освіти в цілому, пов'язані перш за все з реалізацією її гуманістичної, культууроутворюючої функцій, спрямованих на високий духовно-ціннісний, загальнокультурний розвиток особистості учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Дослідженнями науковців доведено, що важливою рушійною силою розробки концептуальних основ освіти є визначення основних протиріч (В. Бондар, М. Данилов, М. Скаткін та ін.): між завданнями гуманізації освіти, яка потребує звернення до особистості учня, створення умов для формування в індивіда соціально значущої системи цінностей, і реальною практикою навчання, не орієнтованою на цілісне формування особистості; між метою та завданнями, поставленими перед фізичним вихованням у школі, і новими підходами до їх визначення та формулювання (більшість їх носить розмитий, неконкретний характер); між змістом фізкультурної освіти, що пропонується в навчальних програмах, і дидактично обґрунтованими складовими змісту загальної середньої освіти; між традиційними методами та формами організації навчального процесу й сучасними інноваційними підходами до їх оновлення та модернізації; між існуючою системою оцінювання навчальних досягнень учнів, рівня їх фізичної підготовленості та реальними навчальними можливостями.

Зазначене вище свідчить про необхідність переосмислення теоретичного знання про фізкультурну освіту сучасної школи, пошуку нових її парадигм на базі глибоких теоретико-методологічних підґрунть (Т. Круцевич, О. Куц, Т. Ротерс, О. Тимошенко, Б. Шиян).

Останнім часом термін «фізична освіта» все частіше замінюють на «фізкультурна освіта», ураховуючи її вивчення й обґрунтування з позицій культурологічного підходу. Реалізація цього підходу пов'язана з розумінням людини як цілісності (у єдності її соматопсихологічного і соціокультурного компонентів), з інтегративним, людинотворчим характером культури, пріоритетом духовного над природним (тілесним) у ній, її дійовим початком, що знаходить усе більше відбиття в осмисленні фізичної культури особистості у сфері фізкультурної освіти учнів. Найбільш повно цей підхід проявляється в дослідженнях: генезису розвитку теоретичного знання про фізичну культуру (Н. Візітей, В. Коренберг, Л. Матвеев, Г. Наталов, Ю. Ніколаєв, І. Сулейманов та ін.); взаємозв'язку соціального і біологічного, тілесного і духовного в людині

(В. Бальсевич і В. Запорожанов, І. Биховська, Л. Лубишева); єдності її інтелектуального, соціально-психологічного і рухового компонентів (В. Бальсевич, Л. Лубишева, О. Тимошенко, Б. Шиян); функціонально-ціннісно-діяльнісного і результативного змісту (Ю. Ніколаєв); вікової еволюції моторики людини і методів стимуляції розвитку рухової функції (В. Бальсевич і В. Запорожанов, О. Дубогай); сутності фізичних вправ, які поряд із моторовиконавчими (операційними) механізмами включають пізнавальні, проектно-сміслові та емоційно-оціночні (С. Дмитрієв). При цьому зміст фізкультурної діяльності, яка включає споживально-мотиваційний, ціннісно-орієнтаційний, пізнавальний, а також тілесно-руховий компоненти, є визначальним для залучення людини до цінностей фізичної культури.

Аналіз сучасної науково-методичної літератури в галузі фізичної культури і спорту свідчить про відсутність теорії проектування і конструювання змісту фізкультурної освіти саме з культурологічних, людинотворчих позицій. Відсутня науково обґрунтована концепція створення такої теорії, тому проектування змісту освіти є однією зі складних і ще однозначно не вирішених проблем сучасної дидактики. На це звертали увагу такі науковці минулого, як Ю. Бабанський, Ф. Виданов, М. Данилов, Л. Занков, Б. Єсіпов, І. Лернер, М. Скаткін, В. Оніщук та ін., сучасні дидакти В. Бондар, І. Журавльов, Л. Зоріна, В. Краєвський, В. Ледньов, В. Лозова, О. Савченко, А. Хуторської, І. Якіманська та ін., зарубіжні фахівці В. Bloom, J. Bruner, E. Green, C. Keer, J. Keer, J. Fajardo, В. Брунеску, Л. Клінберг, Г. Куписевич, І. Марев, Г. Нойнер, В. Оконь та ін.

У галузі фізичного виховання вирішенням цієї проблеми займалися Б. Ашмарин, В. Бальсевич, В. Белоусова, Л. Волков, В. Видрін, Н. Візітей, М. Віленський, О. Дубогай, Т. Круцевич, О. Куц, В. Лях, Л. Матвєєв, А. Матвєєв, Т. Ротерс, Л. Сергієнко, О. Тимошенко, Б. Шиян та ін. Але матеріалів, які безпосередньо розкривають технологію проектування змісту фізкультурної освіти, не виявлено.

Аналіз навчальних програм із фізичної культури свідчить про відсутність науково обґрунтованої презентації теоретичного і практичного компонентів змісту фізкультурної освіти у їх функціональній єдності за розділами (модулями) програм. Існують значні прогалини в наукових дослідженнях стосовно обґрунтування дидактичних аспектів змісту фізкультурної освіти, а саме: проектування змісту фізкультурної освіти, визначення мети і завдань, класифікації уроків фізичної культури, методів та організаційних форм, оцінювання навчальних досягнень учнів. Зазначене вище свідчить про те, що методична система навчання фізичної культури учнів не розроблена на теоретико-методологічному рівні. Особливо це стосується основної школи як важливої ланки між початковою та старшою школою, яка реалізує особливі функції та відповідні мету й завдання.

Вищезазначене обумовило вибір теми нашого дослідження: **«Теоретичні і методичні засади навчання фізичної культури учнів основної школи».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дослідження входить до «Зведеного плану науково-дослідної роботи у сфері фізичної культури і спорту на 2006-2010 рр.» Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту за темою «Удосконалення процесу фізичного виховання учнів у навчальних закладах різного профілю», шифр теми 3.1.4. Номер Державної реєстрації: 0106U011983.

Тему дисертаційного дослідження затверджено на засіданні Вченої ради Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова (протокол № 4 від 25 листопада 2011 року) й узгоджено в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології Національної АПН України (протокол № 10 від 20.12.2011 року).

Метою дисертаційного дослідження є теоретичне обґрунтування, розробка та експериментальна перевірка ефективності методичної системи навчання фізичної культури учнів основної школи, побудованої на засадах інноваційного підходу до проектування змісту фізкультурної освіти.

Визначена провідна мета обумовила низку **відповідних завдань:**

1. Здійснити науково-теоретичний аналіз основних засад навчання фізичної культури як педагогічної системи в сучасній літературі.
2. Розкрити сучасні теоретико-методичні аспекти загальної середньої освіти і на цій основі обґрунтувати технологію проектування змісту фізкультурної освіти учнів основної школи.
3. Визначити особливості організації навчально-виховного процесу на основі реалізації змісту фізкультурної освіти, сучасних методів і форм навчання.
4. Розробити модель методичної системи навчання фізичної культури учнів основної школи.
5. Обґрунтувати й експериментально перевірити ефективність моделі методичної системи навчання фізичної культури з використанням технологічних матриць і схем проектування змісту фізкультурної освіти учнів основної школи.

Об'єкт дослідження – навчально-виховний процес із фізичної культури учнів основної школи загальноосвітніх навчальних закладів.

Предмет дослідження – теоретичні засади методичної системи навчання фізичної культури учнів основної школи

Концепція дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні методичної системи навчання фізичної культури учнів на основі впровадження інноваційних підходів до проектування змісту фізкультурної освіти, методів та організаційних форм навчання, а також оцінювання навчальних досягнень учнів.

Головною концептуальною основою дослідження є положення про те,

що фізичне виховання в загальноосвітніх навчальних закладах має орієнтуватися на особистість учня, визначення її як найвищої цінності в суспільстві, на забезпечення умов для самореалізації учнів в освітньому процесі, їх саморозвитку, досягнення найвищих індивідуальних результатів у навчальній діяльності, оволодіння провідними цінностями фізичної культури на основі застосування науково обґрунтованих інноваційних підходів до організації навчально-виховного процесу.

Аналіз психолого-педагогічних і спеціальних досліджень у галузі фізичної культури дає підстави для висновку про необхідність використання комплексу різноманітних, науково обґрунтованих підходів (системний, акмеологічний, аксіологічний та ін.) в організації навчальної діяльності учнів, що дозволяють створити методичну систему навчання фізичної культури дітей основної школи.

Загальна концепція включає три взаємозв'язані концепції, які сприяють реалізації головної ідеї дослідження.

Методологічний концепт включає фундаментальні філософські ідеї формування людини, положення гуманізму й екзистенціалізму, антропології, а також відбиває взаємозв'язок, взаємодію, взаємозалежність взаємопроникнення підходів загальнонаукової й конкретно-наукової методології до вивчення проблем виховання і самореалізації учня в системі фізкультурної освіти:

- системний підхід сприяє розгляду розвитку особистості учня як унікальної індивідуальності, що забезпечує науково обґрунтовану наступність і всебічність впливу на учнів у фізичному вихованні;

- синергетичний підхід уможливорює виявлення структурно-функціональних зв'язків між різними організаційними формами навчання фізичної культури учнів;

- діяльнісний підхід орієнтує на визнання особистості учня як головної суспільної цінності, а навчальної діяльності – як становлення й розвитку суб'єктності особистості в здійсненні самостійної фізкультурної діяльності на основі власних потреб і нахилів;

- аксіологічний підхід передбачає орієнтацію учнів на усвідомлене засвоєння змісту фізкультурної освіти на основі сформованих ціннісних орієнтацій і позитивного ставлення до власного здоров'я як соціальної цінності, сприйняття ціннісних аспектів загальної фізичної культури як суспільного явища, і фізичної культури особистості як власного надбання;

- акмеологічний підхід, який орієнтує учнів на досягнення максимального особистого результату в навчальній діяльності з урахуванням анатомо-фізіологічних можливостей та фізичних здібностей кожного.

Теоретичний концепт обґрунтовує систему ідей, концепцій, категорій, основних понять, без яких неможливе розуміння сутності досліджуваної проблеми, і містить такі основні положення:

- теоретико-методологічне обґрунтування понятійно-категоріального апарату сучасної фізичної культури і фізичного виховання як спеціально організованого процесу;
- визначення соціальних функцій фізичної культури як суспільного явища і особистої фізичної культури;
- науково-теоретичне обґрунтування дидактичних аспектів проектування змісту фізкультурної освіти в загальноосвітніх навчальних закладах;
- створення системи організації навчального процесу на основі загальнодидактичних положень, а також специфіки фізкультурної діяльності;
- інтегрування змісту різноманітних форм фізичного виховання з аксіологічними та акмеологічними ідеями для підвищення рівня навчальних досягнень учнів;
- обґрунтування змісту моніторингу якості інтелектуальної та практичної (технічної та фізичної) підготовки з метою формування стійкої особистісної позиції щодо самоосвіти, саморозвитку, самовдосконалення учнів.

Технологічний концепт передбачає:

- розробку та теоретичне обґрунтування функцій, цілей та завдань змісту фізкультурної освіти на основі загальнодидактичних підходів;
- визначення основних підґрунть проектування змісту фізкультурної освіти та розробку відповідних матриць і схем цього процесу;
- створення науково обґрунтованої моделі методичної системи навчання фізичної культури учнів основної школи;
- розробку схем і технологічних карт аналізу навчально-виховного процесу на уроках фізичної культури;
- обґрунтування системи оцінювання навчальних досягнень учнів, яка передбачає використання відповідних рівнів засвоєння навчального матеріалу.

Загальна гіпотеза дослідження полягає в тому, що якість навчальної діяльності учнів можна суттєво підвищити, якщо в педагогічному процесі реалізувати науково обґрунтовану методичну систему навчання фізичної культури, яка передбачає застосування інноваційних підходів до визначення цілей і завдань, оптимального змісту фізкультурної освіти, методів та організаційних форм навчання, адекватної можливостям учнів системи оцінювання навчальних досягнень.

Загальну гіпотезу конкретизовано в *часткових припущеннях*:

- якість реалізації методичної системи навчання фізичної культури залежить від обґрунтованого визначення його функцій, відповідної мети та завдань;
- теоретико-методологічне обґрунтування методичної системи фізичної культури учнів засновується на особистісно орієнтованому,

системному, діяльнісному, акмеологічному та інших підходах;

– оптимальність проектування змісту фізкультурної освіти ґрунтується на визначенні джерел, факторів і критеріїв його добору та на основі дидактичної моделі навчального предмета «Фізична культура»;

– належний рівень організації навчального процесу передбачає врахування загальнодидактичних підходів до визначення структури уроку, сучасних методів та організаційних форм його проведення, а також використання сучасних засобів навчання;

– оцінювання навчальних досягнень ґрунтується на моніторингу якості теоретичної, фізичної і технічної підготовленості учнів, динаміки просування їх у засвоєнні навчального матеріалу, який переходить до самомоніторингу власних досягнень у процесі навчання;

Теоретичну основу дослідження становлять: філософські положення теорії наукового пізнання про активну роль особистості в пізнанні та перетворенні дійсності (В. Андрущенко, Г. Гегель, Е. Кант, Е. Ільєнков, Л. Копнін, В. Швирев); принципи і методи системного підходу (В. Афанасьєв, В. Беспалько, І. Блауберг, В. Кузьмін, В. Садовський, Г. Юдін); ідеї синергетичного підходу (В. Виненко, В. Ігнатова, Є. Князева, С. Курдюмов, С. Симонов, Н. Таланчук, Г. Хакен); теорія розвитку особистості як суб'єкта діяльності (К. Абульханова-Славська, Л. Анциферова, Б. Ананьєв, І. Бех, О. Бодальов, Л. Божович, Л. Виготський, О. Дусовицький, І. Кон, Г. Костюк, О. Леонтєв, Л. Маркова, А. Маслоу, А. Петровський, Ж. Піаже, К. Платонов, К. Роджерс, С. Рубінштейн, К. Юнг та ін.); положення аксіологічного підходу (В. Андрущенко, Б. Гершунський, А. Здравомислов, О. Сухомлинська, С. Подмазін, В. Тугарінов та ін.); основні положення антропологічного підходу (М. Амосов, Б. Бім-Бад, В. Гінецинський, І. Зязюн, П. Лєсгафт, Б. Марков, В. Слободчиков, К. Ушинський та ін.); закономірності організації та функціонування педагогічного процесу (Ю. Бабанський, В. Бондар, М. Данилов, Б. Єсіпов, В. Краєвський, В. Лєдньов, І. Лєрнер, І. Подласий, П. Підкасистий, О. Савченко, М. Скаткін, М. Ярмаченко та ін.); теоретико-методологічні аспекти фізичної культури (Б. Ашмарін, В. Бальсевич, М. Булатова, О. Вацеба, Г. Візітей, М. Герцик, О. Дубогай, А. Комков, Т. Круцевич, О. Куц, Л. Лубишева, Л. Матвєєв, Г. Наталов, Ю. Ніколаєв, Т. Ротерс, В. Столяров, Б. Шиян та ін.).

Для вирішення висунутих завдань і перевірки гіпотези було визначено **методи дослідження:**

– *теоретичні:* аналіз спеціальної літератури з філософії, психології, педагогіки, фізіології тощо, у яких висвітлюються питання освіти та виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів; аналіз і систематизація поглядів науковців на різні теоретичні аспекти фізичної культури як складової загальнолюдської та дидактичні аспекти фізичної

культури як навчального предмета в школі; аналіз і класифікація різних методичних підходів до сучасних педагогічних технологій у сфері фізичної культури; вивчення передового педагогічного досвіду організації навчального процесу й моніторингу якості фізичного розвитку та фізичної підготовленості учнів; визначення категоріально-понятійного апарату системи фізичного виховання;

- *педагогічне моделювання* з метою дослідження методичної системи навчання фізичної культури учнів основної школи та проектування змісту фізкультурної освіти;

- *емпіричні*: педагогічні спостереження за навчальною діяльністю учнів 5-9 класів; анкетування, інтерв'ю, бесіди, тестування; аналіз стану ставлення учнів до навчальної діяльності, до перспектив фізичного вдосконалення та пошуку механізмів стимулювання (аксіологічні й акмеологічні засоби);

- *педагогічний експеримент*, що проводився з метою перевірки ефективності розробленої методичної системи навчання фізичної культури учнів основної школи передбачав проведення констатувального та формувального експериментів;

- *методи обробки статистичних даних* для кількісного та якісного аналізу результатів експериментальної роботи.

Наукова новизна дослідження визначається тим, що:

- *вперше* теоретично обґрунтовано методичні засади навчання фізичної культури дітей середніх класів загальноосвітніх навчальних закладів; визначені джерела, критерії та фактори проектування змісту фізкультурної освіти учнів основної школи; розроблено, теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено модель методичної системи навчання фізичної культури дітей середніх класів; обґрунтовано складові навчального предмета «Фізична культура»; представлено технології включення теоретичного і практичного компонентів змісту фізкультурної освіти в реальний процес навчання, систематизовані уявлення про організацію та здійснення кваліметричного аналізу навчально-виховного процесу;

- *розширено та доповнено* наукові уявлення: про зміст і функції теоретичних знань, складові способів діяльності інтелектуального характеру; про педагогічне проектування як продуктивну діяльність, де продуктом є проект певної освітньої системи;

- *удосконалено* класифікацію всіх позаурочних форм фізичного виховання учнів основної школи, які розподілені на фізкультурно-оздоровчі в режимі навчального дня, тренувально-спортивні, фізкультурно-масові та спортивні;

- *подальшого розвитку дістала* розробка технології оцінювання рівня теоретичних знань, практичних умінь і навичок учнів середніх класів на уроках фізичної культури.

Теоретична значущість результатів полягає: у визначенні й обґрунтуванні функцій фізичної культури учнів середніх класів; у розробці методичної системи навчання фізичної культури учнів основної школи, що знайшло своє відображення у спеціальній моделі; у визначенні дидактичних орієнтирів добору та конструювання основних компонентів змісту фізкультурної освіти; в обґрунтуванні складових елементів теоретичного та практичного компонентів цього змісту, розробці технології проектування окремих розділів і відповідних тем навчальної програми; у дослідженні комплексного підходу до організації позаурочних і позакласних форм роботи з фізичного виховання в загальноосвітніх навчальних закладах; в обґрунтуванні методичних підходів до навчання на основі розроблених технологічних карт спостереження й аналізу уроку.

Практичне значення роботи визначається розробкою технології проектування змісту фізкультурної освіти як складової сучасної методичної системи навчання фізичної культури учнів основної школи. Обґрунтовано шляхи впровадження нестандартних інноваційних уроків у навчальний процес на основі впровадження сучасних методів, засобів та організаційних форм навчального процесу. Технологія проектування змісту навчального матеріалу може бути використана вчителями фізичної культури в практичній діяльності. Теоретичні та науково-методичні матеріали дослідження доцільно включати в спецкурси для студентів відповідних ВНЗ і в програму курсів та факультетів підвищення кваліфікації вчителів фізичної культури. Матеріали дослідження можуть бути орієнтиром і основою розроблення навчальних програм і посібників для вчителів фізичної культури.

Результати дослідження впроваджено у навчально-виховний процес фізико-математичного ліцею № 27 м. Харкова (акт впровадження від 25.04.2012 р.), загальноосвітнього навчального закладу № 51 м. Харкова (акт впровадження від 21.04.2012 р.), загальноосвітнього навчального закладу № 153 м. Харкова (акт впровадження від 20.04.2012 р.), вищих навчальних закладів, що здійснюють підготовку майбутніх фахівців з фізичного виховання і спорту, – Харківської державної академії фізичної культури (довідка про впровадження № 721 від 11.06.2012 р.), Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди (довідка про впровадження № 01-614 від 05.09.2012 р.), Харківської гуманітарно-педагогічної академії (довідка про впровадження № 01-12/516 від 18.06.2012 р.)

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилася в загальноосвітніх навчальних закладах Харківської, Миколаївської, Донецької областей та м. Харкова протягом 7 років (2005-2011 рр.). Перший етап (2005-2008 рр.) передбачав проведення констатувального дослідження, яким було охоплено 2562 учня. Під час другого етапу (2009-2011 рр.) проведено формувальний експеримент (778

учня) у трьох школах м. Харкова.

Апробація результатів дисертаційного дослідження здійснювалася на науково-практичних конференціях, а саме:

- *міжнародних*: «Актуальні проблеми фізичного виховання і спорту» (Харків; 2006, 2007, 2009); «Схід-Україна-Захід: Сучасні процеси розвитку фізичної культури, спорту, туризму та оздоровчих технологій» (Харків; 2009); «Актуальні проблеми фізичного виховання учнівської молоді: теорія та практика» (Луганськ; 2010).

- *всукраїнських*: «Актуальні проблеми фізичного виховання і спорту» (Харків; 2005, 2008, 2010); «Актуальні проблеми фізкультурної освіти» (Харків, електронні конференції; 2006, 2007); «Проблеми вдосконалення фізкультурної освіти і підготовки спортсменів у вищих і середніх навчальних закладах» (Харків; 2008); «Формування фізичної культури особистості – стратегічне завдання фізкультурної освіти учнів загальноосвітніх навчальних закладів» (Харків; 2009, 2010); засідання міжвідомчої робочої групи МОН України і Мінсім'ямолодь з розроблення проектів «Положення про фізкультурно-оздоровчий комплекс «Крок до здоров'я» (Київ; 2009).

Кандидатська дисертація «Добір і конструювання теоретичного компонента змісту фізкультурної освіти в середній загальноосвітній школі» була захищена в 1996 році, її матеріали в тексті докторської дисертації не використовувалися.

Публікації. Основний зміст дисертаційного дослідження висвітлено у 2-х монографіях, 6-ти авторських навчальних посібниках, 23-х одноосібних статтях у фахових наукових збірниках, 10-ти тезах науково-методичних конференцій і симпозіумів.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація викладена на 505 сторінках, з яких 408 сторінок основного тексту, і складається зі вступу, 5 розділів, висновків, додатків і списку використаних джерел. Робота містить 34 таблиці, 47 рисунків. Список літератури становить 576 джерел, з них 35 зарубіжних авторів.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і стан проблеми, що досліджується, визначено мету і завдання, об'єкт і предмет дослідження, вказано на його зв'язок із науковими програмами і темами, сформульовано його концепцію, розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення, викладено інформацію про апробацію й впровадження результатів дослідження.

У **першому розділі** «Теорія та методологія навчання фізичної культури учнів основної школи в контексті сучасної освіти України» на основі аналізу державних документів, що регламентують діяльність загальноосвітніх навчальних закладів у сфері фізичної культури узагальнено висновки про значну увагу держави до якості організації

навчального процесу в загальноосвітніх навчальних закладах та стану здоров'я підростаючого покоління, що знайшло відбиття у визначенні провідної мети діяльності шкіл з підвищення рівня організації цього процесу.

До основних структурних компонентів навчання як дидактичної системи більшість науковців відносять: цілі навчання, зміст освіти, методи, форми організації, реальний результат навчання. Найбільш важливою складовою цієї системи є зміст освіти. Історичний аналіз розробки концепцій змісту освіти свідчить про наявність трьох основних теорій: дидактичного формалізму (Й. Герbart), матеріалізму (Я. Коменський) і прагматизму (Дж. Дьюї). На думку В. Краєвського, зміст освіти необхідно розглядати на п'яти рівнях – загального теоретичного уявлення, навчального предмета, навчального матеріалу, педагогічної діяльності, структури особистості учня. На сьогодні існують декілька концепцій побудови змісту освіти. Згідно з концепцією І. Лернера глобальною функцією навчання є передача молодому поколінню соціального досвіду (культури в широкому розумінні). Звідси він розуміє зміст освіти як педагогічно адаптований соціальний досвід, який має чотири складових елементи (знання, способи діяльності, досвід творчої діяльності, досвід емоційно-ціннісного ставлення). Складовою загальної середньої освіти є фізкультурна освіта, основна мета якої – формування фізичної культури особистості учнів.

Для розгляду фізичної культури як об'єкта теоретико-методологічного аналізу було досліджено категорію «культура», її сутність, функції та основні складові. Аналіз змісту поняття «фізична культура» свідчить про наявність багатьох напрямів його розгляду науковцями. У нашому дослідженні фізична культура розглядається як наскрізна складова загальної культури, як засіб і спосіб всебічного розвитку і вдосконалення людини, спрямованої на забезпечення практичного виконання своїх соціальних компетенцій.

Фізична культура як суспільне явище характеризується наявністю специфічних функцій. Орієнтуючись на провідні функції культури, до основних функцій фізичної культури слід віднести такі: збереження фізичного здоров'я людини, відтворення і збільшення фізично здорового покоління, реалізація та перетворення його фізичних потенцій. З урахуванням цих функцій здійснюється постановка та реалізація відповідних цілей і завдань на кожному освітньому ступені навчання учнів.

Основним каналом і засобом залучення людини до фізичної культури вважається фізичне виховання. На основі аналізу різних підходів науковців (В. Лозова, Г. Троцько та ін.), ураховуючи, що фізичне виховання є провідною складовою загального соціокультурного виховання, під фізичним вихованням розуміється педагогічний процес, спрямований на

формування певної системи ставлень людини до особистого здоров'я як соціальної цінності, до цінностей фізичної культури, розвиток фізичного потенціалу під час здійснення фізкультурної діяльності як основного засобу фізичної культури. *До основних функцій фізичного виховання відносять* освітню, виховну, оздоровчу та розвивальну, які передбачають інтелектуальний і фізичний розвиток. Рівень реалізації цих функцій залежить від створення в кожному навчальному закладі системи фізичного виховання, яка передбачає впровадження різноманітних форм. На основі теоретичних узагальнень і досвіду роботи загальноосвітніх навчальних закладів виділено такі форми: фізкультурно-оздоровчі заходи в режимі навчального дня, уроки фізичної культури, позакласні тренувально-спортивні заходи, позакласні та позашкільні фізкультурно-масові і спортивні заходи.

Проблема методів навчання, а саме їх номенклатура і класифікація, належать до числа складних і поки ще не вирішених проблем. Методи навчання – категорія історична, вони змінюються зі зміною мети і змісту освіти. Аналіз стану теорії і методики фізичного виховання стосовно методів навчання свідчить про ігнорування досягнень загальної дидактики: виділяються тільки словесні, наочні та практичні, що зменшує можливості організації навчального процесу, його пізнавальних, виховних та розвивальних функцій.

У другому розділі «Стан теорії формування змісту фізкультурної освіти в загальноосвітніх навчальних закладах» розкриваються основні протиріччя формування і розвитку фізкультурної освіти в загальноосвітніх навчальних закладах, змістова сутність її провідних понять, визначаються основні функції, мета та завдання фізкультурної освіти, підґрунтя, джерела і фактори проектування її змісту.

Важливою складовою фізкультурної освіти (як і освіти в цілому) є її зміст. Аналіз різноманітних підходів науковців до цього поняття і орієнтація на визначення поняття «освіта» в загальнонауковому розумінні дозволяє обґрунтувати власний варіант. Під фізкультурною освітою слід розуміти процес і результат оволодіння учнями певною системою предметно-наукових знань, способами діяльності інтелектуального та практичного характеру, раціональними способами управління власною фізкультурною діяльністю.

На думку науковців (А. Бойко, А. Матвеев та ін.) навчальний предмет «фізична культура», на відміну від інших навчальних дисциплін, не має власного теоретико-методологічного підґрунтя. Навчальний процес на уроках фізичної культури продовжує розглядатися як певний варіант тренувального процесу. Теорія навчального предмета «фізична культура» значно відстає у своєму розвитку від дидактичної теорії організації навчально-виховного процесу в цілому і від теоретичних досліджень з інших предметів зокрема. Однією з важливих сторін наукового

обґрунтування теорії організації навчального процесу на уроках фізичної культури є цілепокладання. Аналіз змісту державних стандартів освітньої галузі «Здоров'я і фізична культура», а також навчальних програм за останні 40 років свідчить, що цілі, які висуваються перед загальноосвітніми навчальними закладами, носять надто узагальнений, розмитий, не конкретний характер. Однією з причин такого стану є відсутність досліджень, що визначають функції шкільної фізичної культури в цілому та її конкретних ступенів навчання: початкова, основна і старша школи.

На підставі загальнодидактичних функцій і особливостей навчального предмета «фізична культура» до провідних функцій основної школи віднесено: формування різноманітних рухових умінь та навичок; інтенсивний розвиток рухових здібностей у відповідності до сенситивних періодів підліткового віку; діагностично-прогностична функція, реалізація якої спрямована на визначення можливостей і здібностей кожного учня в поглибленому засвоєнні умінь і навичок у певному виді спорту або фізкультурної діяльності. Орієнтуючись на зазначені функції, пропонуються конкретні освітні, виховні й розвивальні цілі та відповідні завдання другого ступеня навчання.

Концепція формування теорії шкільної фізичної культури передбачає дослідження такої важливої проблеми, як проектування змісту фізкультурної освіти. Сучасні науковці (Г. Альтшулер, Г. Антонюк та ін.) визначають проектування як самостійну сферу діяльності, яка має власні характеристики, цілі й завдання, технологію здійснення, етапи і певний результат. Установлено, що педагогічне проектування є продуктивною діяльністю, продуктом якої вважається проект певної освітньої системи та програма його практичної реалізації. Проектування передбачає реалізацію ряду етапів: вивчення існуючого стану об'єкта; визначення потреби проектування; розробка концепції; аналіз можливості реалізації розроблених концептуальних підходів; опис системи, процесу у вигляді схем, моделей тощо; упровадження проекту в практику. Для проектування змісту фізкультурної освіти визначено його склад, структуру та функції кожного компонента, орієнтири проектування, його закономірності та принципи, основні вимоги до здійснення цього процесу. На основі соціального замовлення конкретизовано в якості орієнтирів вимоги суспільства до загальної середньої освіти та її складової фізкультурної освіти, реальні можливості школи, реальні можливості учнів.

Важливу роль у проектуванні змісту фізкультурної освіти відіграє визначення науково обґрунтованих підґрунть, джерел і факторів. Необхідність їх визначення полягає в упорядкуванні роботи з проектування змісту, у створенні обґрунтованих орієнтирів на основі системного підходу, що дозволить сформулювати такий зміст фізкультурної освіти, який відповідав би вимогам суспільства та реальним можливостям загальноосвітніх навчальних закладів. Виходячи з уявлення про п'ять

рівнів проектування змісту освіти, можна стверджувати, що кожен із них має власні підґрунтя: рівень загального теоретичного уявлення, рівень навчального предмета, рівень навчального матеріалу, рівень навчального процесу, рівень структури особистості учня. У ході дослідження визначені як педагогічні, так і не педагогічні джерела та фактори проектування змісту фізкультурної освіти. У загальнонауковому розумінні фактори являють собою об'єкти, явища, процеси, що впливають на проектування змісту освіти. До них, перш за все, відносять: ціннісні орієнтири суспільства, його потреби в освіті з урахуванням тенденцій розвитку, концептуальні підходи до освіти як соціального інституту, уявлення про структуру особистості. На загальнотеоретичному рівні до основних джерел змісту освіти включено: соціальний досвід, види й галузі діяльності, знання про закономірності засвоєння змісту освіти, методи навчання, засоби навчання, організаційні форми навчання, умови конкретної школи, зміст діяльності вчителя.

Торкаючись безпосередньо змісту фізкультурної освіти, до основних джерел його проектування нами віднесено цілі та завдання, які поставлені суспільством перед фізичною культурою загальноосвітнього навчального закладу. Вони конкретизовані в освітній галузі «Здоров'я і фізична культура» Державних стандартів і в навчальних програмах, які, у свою чергу, також вважаються джерелами проектування змісту фізкультурної освіти. Самостійними, постійно мінливими джерелами проектування змісту фізкультурної освіти є комплекси способів діяльності практичного характеру (фізичні вправи) та засоби навчання в аспекті інструментарію і способів діяльності учнів із ними.

Відповідно до концепції В. Краєвського будь-який зміст освіти отримує певну конкретизацію на рівні навчального предмета. Слід відзначити, що навчальний предмет «фізична культура», як і будь-який інший навчальний предмет, повинен уміщувати всі елементи соціального досвіду – знання, способи діяльності, досвід творчої й емоційно-ціннісної діяльності. До останнього часу навчальні предмети поділялися на три групи (за І. Лернером): природничо-наукові, гуманітарні та практичні (трудова та військово-фізкультурна підготовка). В останній час усе більше визнання отримує теоретична концепція І. Журавльова і Л. Зоріної, які об'єднують навчальні предмети за іншою основою – за провідною метою навчального предмета в навчальному плані, яка визначає його провідний компонент (знання, способи діяльності тощо). Відповідно до провідного компонента всі навчальні предмети поділяються на три групи: 1-ша – навчальні предмети з провідним компонентом «наукові знання», або «основи наук»; 2-га – навчальні предмети з провідним компонентом «способи діяльності» інтелектуального і практичного характеру; 3-тя – навчальні предмети з провідним компонентом «художня освіта і естетичне виховання», або естетичне бачення світу. Виходячи із зазначеної типології, автори запропонували структурну схему навчального предмета, яка має два блоки:

основний (змістовний) і процесуальний (блок засобів). Провідним компонентом навчального предмета «фізична культура» є способи діяльності практичного характеру (фізичні вправи, рухові дії, рухова діяльність), а теоретичні знання і способи діяльності інтелектуального характеру (аналіз, узагальнення тощо) обслуговують провідний (див. рис. 1). Наведена структура дозволяє конкретизувати склад змісту фізкультурної освіти. Так, у блок «теоретичні знання» входять предметно-наукові та допоміжні знання. Предметно-наукові черпаються з теорії певних видів спорту, які є проекцією розділів навчальної програми, а в допоміжні (соціокультурні) включено міжнаукові, історико-наукові, контрольньо-оцінювальні, міжпредметні та нормативно-профілактичні.

До блоку способів діяльності практичного характеру входять основні (або змагальні) вправи, а до допоміжних – підготовчі, підвідні та спеціальні тощо. Орієнтуючись на те, що діяльність являє собою (за Л. Ітельсоном) внутрішню (психічну) і зовнішню (фізичну) активність людини, яка регулюється усвідомленою метою, нами в способах діяльності інтелектуального характеру було виділено зовнішні та внутрішні аспекти, які у свою чергу поділяються на моторні, перцептивні, символічні й перспективні, мнемічні та розумові. Визначено, що теоретичні знання, способи діяльності інтелектуального та практичного характеру розкривають тільки перші два компоненти змісту фізкультурної освіти і не формують досвід творчого використання їх у навчальному процесі та досвід емоційно-ціннісного ставлення до навчального матеріалу, що вивчається.

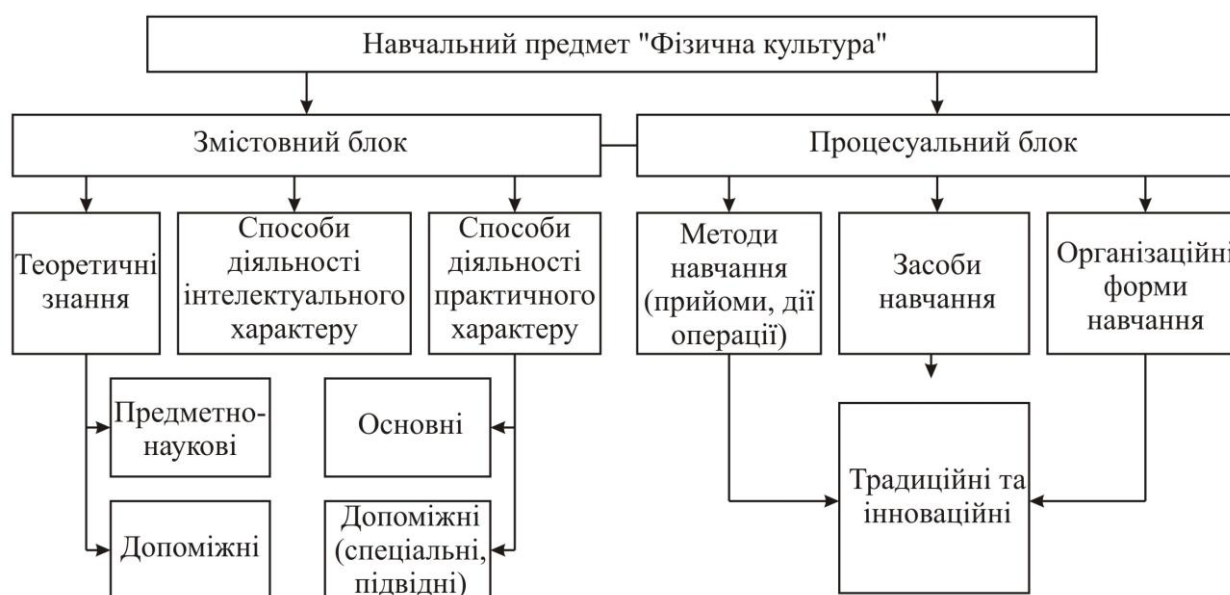

Рис.1. Структурна схема навчального предмета «Фізична культура»

Логіка розкриття змісту фізкультурної освіти в реальному навчальному

процесі передбачає використання певної матриці, де наводяться способи діяльності практичного характеру та складові теоретичного компонента з конкретизацією макро- і мікроструктур цих компонентів.

Рис. 2. Процесуальна матриця проектування змісту фізкультурної освіти
Сам процес передбачає ряд етапів (табл.1).

Таблиця 1

Етапи розкриття змісту фізкультурної освіти

	І етап	ІІ етап	ІІІ етап
Об'єкт цілісного засвоєння	Макро - і мікроструктура провідного компонента і допоміжних способів діяльності	Макроструктура теоретичного компонента у функціональном у зв'язку з макроструктуро ю провідного компонента	Мікроструктура теоретичного компонента у функціональном у зв'язку з макро- і мікроструктуро ю провідного компонента
Дидактичні одиниці засвоєння змісту фізкультурної освіти	Макро- і мікроелементи провідного компонента; елементи допоміжних способів діяльності	Макроелементи теоретичного компонента у функціональном у зв'язку з макроелементам и провідного компонента	Мікроелементи теоретичного компонента у функціональном у зв'язку з мікроелементам и провідного компонента

Макроструктура розглядається як система складових елементів

сукупності способів діяльності практичного характеру з певного модуля програми (наприклад, легка атлетика). Мікроструктура розглядається як система певного способу діяльності (наприклад, спринтерський біг (ПК)–старт, вибігання зі старту, біг по дистанції, фінішування – п). Теоретичний компонент (ТК) поділяється на макроструктурні компоненти ПНЗ (предметно-наукові знання), НПЗ (нормативно-профілактичні знання), ІНЗ (історико-наукові знання), КОЗ (контрольно-оцінювальні знання), МНЗ (міжнаукові знання), МПЗ (міжпредметні знання), відповідні мікроструктурні компоненти ПНЗ-1, НПЗ-1 та ін., що розташовуються в полі матриці у відповідних клітинах, які відповідають певному мікроструктурному елементу способу діяльності практичного характеру.

Макроструктура теоретичного компонента являє собою знання про всю сукупність способів діяльності практичного характеру, а мікроструктура – знання про окремі способи діяльності практичного характеру.

У третьому розділі «Обґрунтування методичної системи навчання фізичної культури учнів основної школи» розкриваються дидактичні основи уроку фізичної культури, висвітлюються питання особливостей використання методів та організаційних форм навчання і технологія оцінювання навчальних досягнень учнів, обґрунтовується модель методичної системи навчання фізичної культури учнів 5-9 класів.

На основі аналізу історії виникнення, розвитку та становлення класно-урочної системи навчання висвітлена роль П. Лесгафта в розвитку вітчизняної системи фізичного виховання, розкриваються питання створення теорії уроку фізичної культури. Конкретизовано основні риси уроку, до яких віднесено яскраво виражену дидактичну спрямованість, керівну роль учителя, чітку регламентацію навчальної діяльності учнів і дозування фізичного навантаження тощо. Однією з важливих проблем є обґрунтування класифікації уроків фізичної культури. Досліджено уроки, на яких вивчається конкретний розділ програми (легка атлетика, гімнастика тощо), і комплексні, де в різних сполученнях використовується навчальний матеріал із різних розділів програми. Розглянуто також різні варіанти видів уроків: загального фізичного виховання, з професійною спрямованістю, зі спортивною спрямованістю, лікувальної фізичної культури, комплексні, змішані, оздоровчої спрямованості, виховної спрямованості тощо. Визначено, що класифікація передбачає розподіл уроків на види і типи. Видові уроки відбивають певний зміст конкретного розділу програми, а типи уроків поділяються за переважним вирішенням дидактичних завдань: вступні, уроки вивчення нового матеріалу, уроки повторення та закріплення, уроки вдосконалення, уроки контролю, комбіновані уроки, де вирішуються різні завдання (вивчення, повторення тощо). Б. Шияном запропоновано введення комплексного уроку, але чітких його характеристик не визначено. Останнім часом пропонується впроваджувати нетрадиційні (інноваційні) уроки фізичної культури. Серед таких уроків

виділено уроки-змагання, уроки-ігри, уроки-казки, уроки-мандрівки, інтегровані уроки, уроки колового тренування тощо. Упроваджують їх учителі-новатори, оскільки теоретичного дослідження й обґрунтування таких уроків ще немає. Аналіз змісту державних програм свідчить про розробку тільки видових (предметних) уроків у відповідності до розділів (модулів).

Під час дослідження визначено, що структура уроку фізичної культури змінюється з урахуванням видів і типів навчальних занять і віку учнів. Важливим компонентом будь-якого навчального процесу є організаційні форми навчання. Історичний аналіз їх упровадження дозволив зробити висновок, що значний вплив на їх вибір мають види і типи уроків, зміст навчального матеріалу, а також матеріально-технічне забезпечення. Встановлено поступовий перехід від індивідуальних організаційних форм до групових, дрібногрупових, фронтальних (з різновидами), до уроків із використанням колового тренування.

Методи навчання розглядаються у фізичному вихованні як багатоаспектне явище, яке одночасно є і джерелом проектування змісту фізкультурної освіти, і засобом його реалізації. Важливою науковою проблемою є також визначення критеріїв ефективності застосування методів навчання на уроках. До основних із них науковці відносять обсяг, повноту, точність, розуміння, усвідомленість і міцність засвоєння навчального матеріалу учнями. На якість використання методів впливають також рівень матеріально-технічного забезпечення, рівень інтелектуальної та фізичної підготовленості учнів, професійні здібності вчителя. Ураховуючи специфіку уроків фізичної культури, фахівці вказують, що вибір і застосування конкретного методу залежить від ряду факторів і умов. Для визначення ефективності конкретного методу навчання дослідженням запропоновано використовувати спеціальну таблицю, в якій по вертикалі вказані певні методи навчання, а по горизонталі – орієнтовні завдання, які необхідно вирішувати протягом навчального процесу.

Оцінювання навчальних досягнень учнів вважається важливою складовою навчального процесу, оскільки передбачає наявність контролю, оцінки, обліку і перевірки. У сучасній науковій літературі (Л. Матвеев) наведені такі види контролю: педагогічний, дидактичний, виховний, методичний, організаційний, психологічний, лікарський, біологічний, антропометричний, біохімічний, біомеханічний та ін.; тестометричний, візуальний, інструментальний, програмовий, автоматизований, машинний, безмашинний та ін.; попередній, оперативний, поточний, етапний, підсумковий та ін.), що свідчить як про багатогранність проблеми, так і про недостатню упорядкованість пов'язаних із нею уявлень. До основних компонентів контролю належать: перевірка – виявлення рівня знань, умінь і навичок; оцінка – вимірювання рівня знань, умінь і навичок; облік – фіксація результатів оцінювання у вигляді бальних оцінок. Основними

функціями контролю науковці вважають контрольну, діагностичну, навчальну, виховну, розвивальну.

До основних навчальних цілей контролю нами віднесено: 1) перевірку роботи вчителя та учнів для коректування підготовки й організації занять; 2) мотивацію систематичної цілеспрямованої роботи учнів, стимулювання їхньої діяльності; 3) озброєння учнів способами контролю та самоконтролю. Серед форм контролю виділяються: усне опитування; письмова робота; безмашинний і машинний програмований прийом навчальних і контрольних нормативів; прийом рухових тестів тощо. Для якісного і об'єктивного здійснення процесу оцінювання в дослідженні пропонуються критерії для визначення окремо рівня теоретичних знань і практичних умінь і навичок. Цими критеріями визначають рівні сформованих компетентностей за 12-бальною системою оцінювання.

Чільне місце в розробленій концепції посідає методична система навчання учнів фізичної культури. Теоретично обґрунтована система та її якісне впровадження в практику роботи вчителів фізичної культури сприятиме формуванню фізичної культури особистості учнів, на необхідність чого звертали увагу як російські фахівці (В. Бальсевич, Л. Лубишева, А. Матвєєв та ін.), так і вітчизняні (О. Куц, Т. Круцевич, Н. Москаленко, Б. Шиян та ін.). На нашу думку, методична система навчання являє собою сукупність взаємопов'язаних і взаємообумовлених цілей і змісту, методів, форм і засобів навчання, планування та проведення контролю, аналізу й корегування навчального процесу, спрямованих на підвищення ефективності навчання.

Для здійснення цього процесу конкретизовано ряд завдань: визначити основні складові методичної системи навчання фізичної культури учнів основної школи; для зручності розробити структурну модель на основі єдності її складових; дослідити вплив об'єктивних і суб'єктивних факторів на ефективність реалізації методичної системи в практичній діяльності шкіл. Для розробки моделі методичної системи навчання учнів фізичної культури у дослідженні використано блочну структуру з метою виділення основних системоутворюючих її компонентів і визначення різних видів взаємозв'язків між ними на рівні взаємодії, взаємовідношення, взаємовпливу та взаємозалежності (рис.3).

Цільовий блок відображає цілі та завдання основної школи щодо формування здоров'я учнів, їх фізичної підготовленості. На визначення цих цілей впливають: соціальне замовлення загальноосвітнім навчальним закладам щодо формування здоров'я учнів, Державний стандарт і навчальна програма, а також функції фізичної культури основної школи і функції навчального предмета. Теоретико-методологічний блок включає традиційні та інноваційні підходи до організації навчання (особистісно орієнтований, культурологічний, компетентнісний тощо).

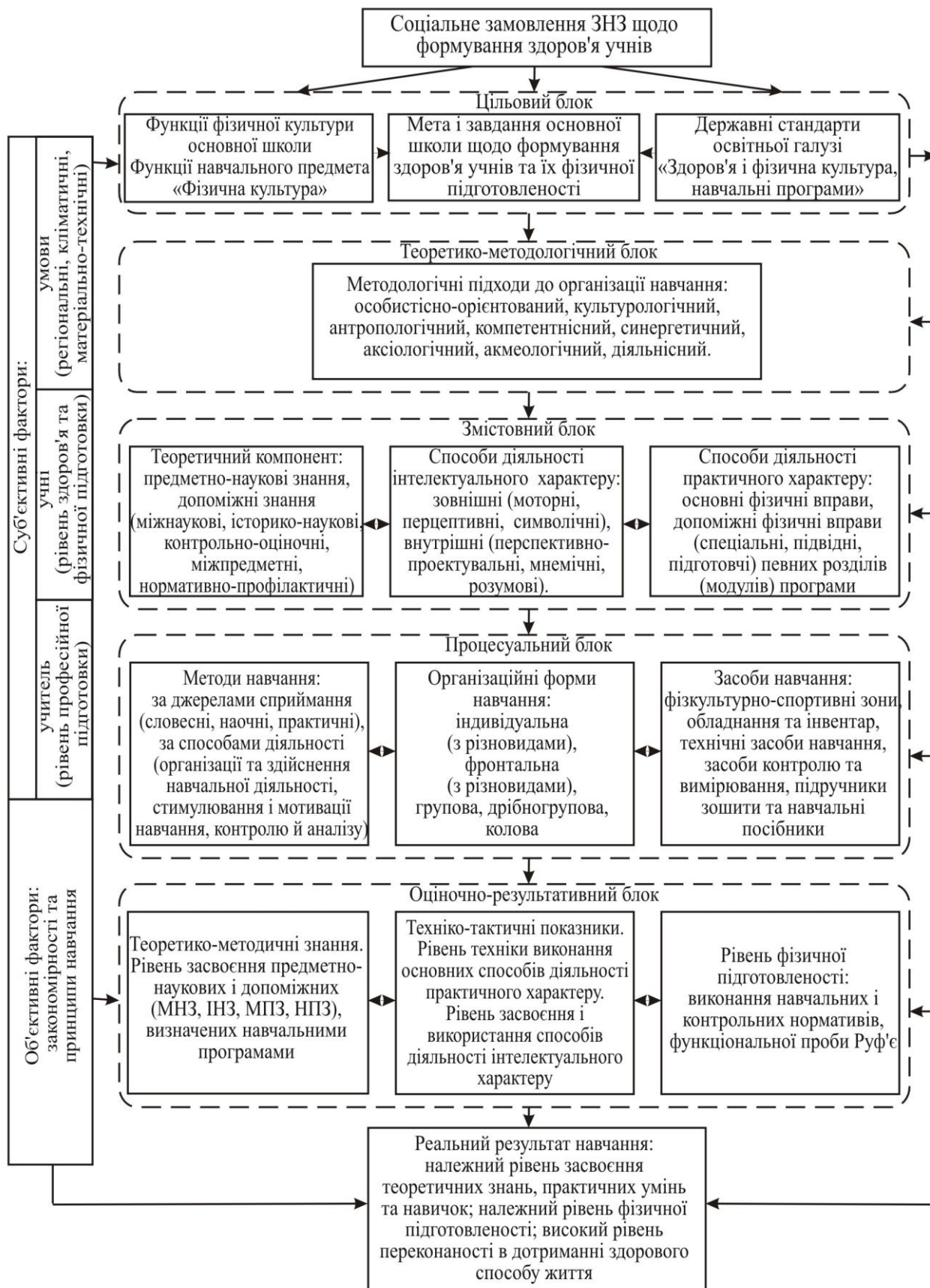

Рис. 3. Структура методичної системи навчання фізичної культури учнів основної школи

Змістовний блок передбачає розкриття: теоретичних знань (предметно-наукові та допоміжні); способів діяльності інтелектуального характеру (зовнішні і внутрішні, які в свою чергу поділяються на моторні, перцептивні, символічні, перспективно-проектувальні, мнемічні, розумові); способів діяльності практичного характеру (основні або змагальні, спеціальні, підвідні, підготовчі). До процесуального блоку входять методи (за джерелами сприймання, організації та здійснення навчальної діяльності), організаційні форми (індивідуальні, парні, фронтальні, групові тощо) і засоби навчання. Оціночно-результативний блок передбачає оцінювання рівня засвоєння складових змісту фізкультурної освіти (теоретико-методичні знання, техніко-тактичні показники, рівень фізичної підготовленості), а також проведення функціональної проби Руф'є. Реалізація зазначених блоків дозволить вийти на реальний результат навчання, який передбачає належний рівень засвоєння теоретичних знань, практичних умінь та навичок, оптимальний для кожного учня рівень фізичної підготовленості та усвідомлену переконаність у дотриманні здорового способу життя.

У четвертому розділі «Упровадження методичної системи навчання фізичної культури у навчально-виховний процес учнів середніх класів» розкривається технологія організації навчального процесу на уроках фізичної культури на основі впровадження моделі методичної системи навчання

Соціальне замовлення школі задається у формі соціальних цілей, які відіграють провідну роль в організації будь-якої діяльності людини. За масштабами значення і почасового обсягу нами виділено такі цілі: ціль-ідеал (або надзавдання); стратегічні цілі, що мають глобальний характер і охоплюють великі системи; тактичні цілі, спрямовані на одержання бажаного результату в близькому майбутньому за рахунок певного способу дій, лінії поведінки; оперативні цілі, які визначаються на короткий відрізок часу. При цьому утворюється певне дерево цілей – від цілі-ідеалу до конкретних цілей організації навчання, здійснюється певна декомпозиція соціальних цілей. Крім того, важливим питанням є формулювання цих конкретних цілей, яке може здійснюватися в чотирьох напрямках: визначення цілей через зміст, що підлягає засвоєнню; через діяльність учителя (ознайомити, озброїти тощо); через внутрішні процеси інтелектуального, емоційного, особистісного розвитку учня (наприклад, формувати інтерес до занять футболом); через навчальну діяльність учня (виконати комбінацію, вивчити техніку тощо).

Наступним етапом організації навчально-виховного процесу є добір і конструювання навчального матеріалу для певного уроку. Визначивши орієнтовний зміст навчального матеріалу, конкретизується структура навчального заняття. Процесуально зміст розподіляється на три частини уроку (підготовча, основна і заключна), тобто визначається макроструктура

уроку з конкретизацією часу, що виділяється на кожну частину. Визначивши зміст кожної частини уроку, здійснюють його розподіл на компоненти кожної з них, тобто розробляється мікроструктура. Кожна частина уроку має власні функції, які виражені в самій назві частин. На підставі цілей і завдань уроку, змісту навчального матеріалу здійснюється вибір методів навчання. На основі мети і завдань, змісту навчального матеріалу, структури уроку та методів навчання проводиться добір оптимальних організаційних форм діяльності учнів. До таких організаційних форм нами віднесено: фронтальні (з різновидами), групові, дрібногрупові, індивідуальні та з використанням колового тренування. Реалізація мети і змісту навчання при застосуванні оптимальних методів і організаційних форм забезпечується використанням традиційних та інноваційних засобів навчання.

Підсумком взаємодії всіх зазначених компонентів навчального процесу є досягнення бажаного (відповідно до поставленої мети і завдань) реального результату. На якість навчального процесу впливають умови навчання у вигляді засобів, а також професійна готовність учителя і рівень підготовленості учнів (інтелектуальний і фізичний). Торкаючись професійної підготовки вчителя, слід відзначити рівень розвитку в нього таких компетентностей, як: проєктувальна, конструктивна, організаторська, комунікативна, гностична, практична.

У педагогічних дослідженнях постійно здійснюється пошук нових підходів до організації навчальної діяльності учнів, йдеться про педагогічні інновації як цілеспрямовані зміни, що вносять в освітнє середовище стабільні елементи (нововведення), які поліпшують характеристики окремих компонентів і самої освітньої системи в цілому. У сучасності впроваджуються такі інноваційні підходи, як: особистісно орієнтований, культурологічний, компетентнісний, синергетичний, антропологічний, аксіологічний, акмеологічний, діяльнісний. З метою розкриття сутності інноваційних технологій у навчальному процесі досліджено питання визначення основних понять: інноватика, інноваційний процес, інноваційна діяльність тощо. Розкрито функції інноваційної діяльності, класифікацію інновацій, критерії оцінювання педагогічних інновацій тощо. З'ясовано, що для впровадження різних інноваційних підходів необхідно розкрити їх сутність і встановити відмінності між ними. На підставі розглянутих підходів досліджено шляхи впровадження нетрадиційних (інноваційних) навчальних занять із фізичної культури в школі. Визначено характер інноваційних уроків, напрями до змін традиційних занять із метою надання їм інноваційних особливостей.

Важливою складовою управління навчально-виховним процесом визначення його ефективності та проведення є аналіз уроку. Проблемою визначення вимог до уроку займалися вчені, починаючи з Я. Коменського. Найбільший внесок у вирішення цієї проблеми у вітчизняній науці зробили

Б. Єсіпов, М. Скаткін, Ю. Бабанський, В. Онищук, із сучасних дидактів – Б. Бондар, Ю. Конаржевський, П. Москаленко, В. Симонов та ін. Кожен із них обґрунтував свої підходи та критерії визначення провідних вимог до сучасного уроку, але більшість не врахувала той факт, що вимоги слід розглядати з різних аспектів, а саме: педагогічних, психологічних і фізіологічних, і не ставити їх у єдиний ряд. У більшості програм спостереження за перебігом навчально-виховного процесу зустрічається перелік питань, який носить хаотичний, безсистемний, не цілеспрямований характер.

На основі розробленої структурної моделі методичної системи було запропоновано структурно-функціональний підхід до аналізу навчального процесу, обґрунтовано програму спостережень на уроці, способи фіксації та схеми його аналізу. Підсумком роботи була підготовка технологічної карти спостереження й аналізу уроку фізичної культури.

У п'ятому розділі **«Дослідно-експериментальна перевірка ефективності впровадження методичної системи навчання фізичної культури учнів основної школи»** розкрито критерії та рівні сформованості теоретичних знань і розвитку рухових умінь та навичок, фізичних якостей учнів середніх класів, а також проаналізовано результати ефективності впровадження інноваційної методичної системи навчання фізичної культури учнів основної школи.

Мета дослідно-експериментальної роботи полягала в перевірці впровадження розробленої методичної системи в практику діяльності загальноосвітніх навчальних закладів. Основна увага зверталася на визначення динаміки рівня оволодіння теоретичними знаннями та фізичної підготовленості учнів основної школи. Зміст теоретичних знань добирався виключно з державних навчальних програм, а практичні нормативи визначалися з програм останніх 6 років (з 2005 до 2011 року) та Державних тестів і нормативних оцінок фізичної підготовленості населення України (1997 р.).

Як показав аналіз науково-методичної літератури і досвід передової практики, в оцінюванні учнів на уроках фізичної культури виникає дві головні проблеми: як і коли оцінювати рівень засвоєння теоретичних знань і якою є найбільш об'єктивна система оцінювання рівня розвитку рухових якостей. Ураховуючи специфіку уроків фізичної культури, пов'язану з руховою діяльністю, можна стверджувати, що певні труднощі виникають у створенні системи повідомлення теоретичних знань і у визначенні рівня їх засвоєння учнями. На наш погляд, з урахуванням уведення в багатьох класах більше двох уроків фізичної культури, окрім стислого повідомлення теоретичних знань на кожному уроці, необхідно два рази на чверть спланувати уроки теоретико-дослідницького спрямування, на яких організувати засвоєння крупних блоків теоретичних знань, перевіряти рівень знань учнів, визначати реакцію організму учнів на різні фізичні

навантаження.

В основу оцінювання навчальних досягнень учнів покладено чотири рівні: початковий, середній, достатній і високий, які мають певні характеристики. Орієнтуючись на ці рівні, розроблено критерії та показники оцінювання рівня засвоєння теоретичних знань за 12-бальною системою, де низький рівень визначено як інформаційний, середній – як репродуктивний, достатній – як конструктивно-варіативний, високий – як дієво-творчий. Серед способів перевірки знань учнів використовуються: безмашинний тестовий контроль; тестовий контроль із застосуванням комп'ютерної техніки; усне опитування в різних формах (від індивідуального до фронтального); написання творчих робіт у формі доповідей, рефератів тощо.

Аналіз змісту навчальних програм із фізичної культури, починаючи з 1974 року і до 2009 року (усього 9 програм), свідчить, що співвідношення теоретичного і практичного навчального матеріалу складає приблизно 10% і 90%. Тому оцінювання навчальних досягнень учнів в основному спиралося на рівень володіння ними практичними вміннями і навичками, а також на розвиток у них основних рухових здібностей (фізичних якостей). Цей процес здійснювався за допомогою навчальних і контрольних нормативів. Зазначені нормативи існували в усіх програмах із фізичної культури, а з 2001 року було введено тестову перевірку рівня розвитку основних рухових здібностей у формі орієнтовного комплексного тесту й обов'язкового комплексного тесту в 4, 9, 11 класах. Але в останній час наказами МОН України та вимогами нових програм із фізичної культури 2009-2011 років різні форми тестування рівня фізичної підготовленості учнів ліквідовано. Матеріали тестової перевірки мають стати «інструментом» сумісної діяльності вчителів фізичної культури й учнів для визначення рівня підготовленості кожного школяра та подальшого вдосконалення навчально-виховного процесу.

У ході дослідження розроблялися орієнтовні критерії оцінювання рівня засвоєння учнями способів діяльності практичного характеру (рухових умінь і навичок), де низький рівень визначається як рівень ознайомлення, середній – як репродуктивний, достатній – як варіативний і високий – як наближений до спортивного.

Для проведення педагогічного експерименту з метою перевірки ефективності впровадження експериментальної методичної системи навчання фізичної культури учнів 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів було підібрано моніторинговий інструментарій, визначено експериментальні та контрольні класи, контрольні теоретичні питання і доступні нормативи фізичної підготовленості учнів.

Відповідно до поставлених завдань дисертаційної роботи були відібрані загальноприйняті й апробовані сучасні методи організації наукових досліджень, багаторічне використання яких у практиці

педагогіки, психології, фізичного виховання та спорту підтвердило їхню інформативність і адекватність.

Під час проведення формувального експерименту визначався рівень фізичної підготовленості учнів і рівень сформованості теоретичних знань учнів 5-9 класів. Перед початком формувального експерименту було визначено рівень фізичної підготовленості учнів 5-9 класів за трьома тестовими випробуваннями (табл. 2, 3). Аналіз отриманих показників свідчить про майже однакові результати учнів контрольних і експериментальних класів на початку експерименту.

У ході формувального експерименту в контрольних класах навчальний процес із фізичної культури здійснювався за традиційною методикою, а в експериментальних класах – з упровадженням розробленої методичної системи. Усього формувальним експериментом було охоплено 778 учнів, з них: 5 кл. – 161, 6 кл. – 165, 7 кл. – 155, 8 кл. – 146, 9 кл. – 151.

Аналіз порівняльної таблиці показників рівня розвитку рухових здібностей свідчить, що при проведенні всіх тестів результати учнів експериментальних класів вище ніж у школярів контрольних класів. Так, у дівчат різниця в розвитку спритності склала 8,6 %; гнучкості – 10,2 %; швидкісно-силових здібностей – 12,3 %. У хлопців різниця в результатах складає такі показники: спритність – 11,1 %; гнучкість – 7,6 %; швидкісно-силові здібності – 1,2 %. Причиною наявності невеликої різниці між показниками в розвитку спритності та гнучкості є виключення рухових тестів із навчальних програм і зниження вимогливості до навчальної діяльності учнів із боку вчителів фізичної культури, які майже виключили з навчального матеріалу вправи для розвитку швидкості, швидкісної витривалості й витривалості. Виходячи з результатів проведеного дослідження, можна зробити висновок, що в цілому зміст навчального предмета «Фізична культура» засвоюється на рівні значно нижчому відносно потенційних можливостей учнів (з урахуванням того, що навчальні нормативи розвитку рухових якостей виконували тільки школярі основної медичної групи).

У ході формувального експерименту з визначення рівня теоретичних знань були розроблені завдання в тестовій формі на основі тем теоретико-методичних знань навчальних програм із фізичної культури для учнів 5-9 класів. Для кожного класу визначено від 5 до 6 основних тем. Завдання носили як репродуктивний, так і творчий характер, передбачали такі напрями: соціально-економічний, історичний, екологічний, санітарно-гігієнічний, анатомо-фізіологічний, медичний, валеологічний та теоретико-методичний з навчального предмета. За кожною темою учням пропонувалося чотири варіанти відповідей, з яких один вважався найбільш повним і правильним. Показники вказуються в процентному відношенні за кількістю правильних відповідей (табл. 4).

Таблиця 2

**Зміни показників рівня фізичної підготовленості дівчат 5-9 класів
контрольних та експериментальних груп**

Дівчата		5 клас			6 клас			7 клас			8 клас			9 клас		
		до експ.	після експ.	t	до експ.	після експ.	t	до експ.	після експ.	t	до експ.	після експ.	t	до експ.	після експ.	t
		$\bar{x} \pm m$	$\bar{x} \pm m$		$\bar{x} \pm m$	$\bar{x} \pm m$		$\bar{x} \pm m$	$\bar{x} \pm m$		$\bar{x} \pm m$	$\bar{x} \pm m$		$\bar{x} \pm m$	$\bar{x} \pm m$	
Спритність	КГ	12,41±0,59	12,34±0,54	1,10	12,12±0,89	12,05±0,39	0,41	11,81±0,74	11,81±0,74	0,59	11,67±0,71	11,56±0,71	0,60	11,83±0,84	11,67±0,32	0,52
	ЕК	12,32±0,64	11,32±0,34	1,60	12,22±0,94	11,22±0,44	1,41	11,91±0,49	11,11±0,48	0,79	11,71±0,82	10,71±0,62	0,92	11,86±0,69	10,62±0,61	1,58
Гнучкість	КГ	10,02±1,61	10,29±1,41	1,01	10,99±1,41	10,9±1,81	0,61	10,49±1,23	10,59±2,23	0,60	10,87±2,14	11,07±2,74	0,33	11,11±2,16	11,26±2,16	0,78
	ЕК	10,00±2,11	13,67±2,41	1,21	10,56±1,88	14,56±1,38	1,62	10,6±1,75	14,6±1,15	1,60	10,15±1,98	15,15±1,38	1,38	11,22±2,18	16,72±2,18	1,82
Швид- сил'якості	КГ	135,44±0,96	135,84±0,86	0,90	142,12±3,12	142,74±3,12	0,74	149,08±3,48	149,68±3,48	1,35	148,18±2,1	153,1±2,1	1,15	156,43±0,43	158,43±0,43	1,34
	ЕК	135,52±2,74	142,52±2,14	2,90	141,89±2,21	154,79±3,11	2,71	150,05±2,73	159,25±2,13	2,41	150,15±2,14	166,15±2,34	4,11	155,16±2,18	173,46±2,78	5,31

Таблиця 3

**Зміни показників рівня фізичної підготовленості хлопців 5-9 класів
контрольних та експериментальних груп**

Хлопці		5 клас			6 клас			7 клас			8 клас			9 клас		
		до експ.	після експ.	t	до експ.	після експ.	t	до експ.	після експ.	t	до експ.	після експ.	t	до експ.	після експ.	t
		$\bar{x} \pm m$	$\bar{x} \pm m$		$\bar{x} \pm m$	$\bar{x} \pm m$		$\bar{x} \pm m$	$\bar{x} \pm m$		$\bar{x} \pm m$	$\bar{x} \pm m$		$\bar{x} \pm m$	$\bar{x} \pm m$	
Спритність	КГ	12,08±0,69	11,98±0,29	0,57	11,86±1,44	11,56±0,44	0,85	11,83±0,99	11,43±0,49	1,19	11,18±0,2	10,98±0,2	1,17	10,97±0,82	10,75±0,42	0,23
	ЕК	11,79±0,39	10,79±0,36	2,52	11,74±0,83	10,54±0,33	1,81	11,80±0,91	10,4±0,71	2,28	11,16±0,38	10,16±0,32	2,19	9,99±0,96	9,89±0,56	1,28
Гнучкість	КГ	7,01±0,75	7,71±0,95	0,48	7,11±1,41	7,71±1,41	0,68	7,30±1,88	7,80±1,38	0,71	7,53±2,04	8,23±2,04	0,81	8,10±2,14	9,1±2,54	0,74
	ЕК	7,17±0,83	9,17±0,43	1,40	7,57±0,41	167,57±2,44	1,63	7,98±0,86	9,998±0,56	1,18	7,84±2,36	10,84±1,16	1,11	8,65±1,81	11,25±1,41	1,12
Швид- сил'якості	КГ	141,23±4,17	147,03±4,77	1,59	146,14±4,33	152,84±6,23	1,20	155,9±4,18	159,9±6,88	1,58	161,2±5,99	165,2±99	1,29	182,63±6,93	190,93±1,93	1,42
	ЕК	141,77±5,12	161,77±3,12	2,52	146,57±6,44	167,57±2,44	2,28	154,98±5,88	172,08±3,68	3,54	160,36±5,75	180,36±5,35	2,89	181,57±6,44	201,57±2,44	3,38

**Показники рівня засвоєння теоретичних знань учнів
контрольних та експериментальних класів**

Питання	5клас		6клас		7клас		8клас		9клас	
	е n-79	к n-82	е n-84	к n-81	е n-76	к n-79	е n-74	к n-72	е n-78	к n-73
1	54,4 %	28,6%	52,4 %	39,1 %	48,7 %	20,3 %	49,1 %	38,7 %	51,2 %	20,9 %
2	48,3 %	10,8 %	49,1 %	37,5 %	61,8 %	43,4 %	54,3 %	35,8 %	44,2 %	18,6 %
3	44,5 %	15,9 %	53,2 %	31,9 %	54,1 %	35,3 %	61,5 %	48,2 %	63,1 %	46,5 %
4	39,4 %	28,3 %	57,1 %	34,9 %	35,6 %	12,9 %	60,3 %	49,7 %	41,8 %	20,4 %
5	68,1 %	59,8 %	43,6 %	12,8 %	49,1 %	31,7 %	68,6 %	51,7 %	63,3 %	43,4 %
6	38,2 %	22,8 %	41,6 %	22,9 %	59,3 %	43,4 %	48,2 %	23,8 %	-	-

Аналіз результатів рівня теоретичних знань учнів контрольних та експериментальних класів свідчить про значні відмінності в їх підготовці. Так, у 5 класі учні експериментальних класів показали результати на 23% вище ніж в контрольному, у 6 на 21%, у 7 на 22%, у 8 на 18%, у 9 на 24%.

Експериментальне дослідження дієвості запропонованої для впровадження методичної системи навчання фізичної культури учнів основної школи підтверджене статистичною обробкою отриманих результатів. При цьому розраховувалися показники рівня засвоєння теоретичних знань, рівня фізичної підготовленості учнів основної школи. Провідною метою впровадження розробленої системи є якісна реалізація основних блоків, представлених у моделі у функціональній поєднаності та взаємозв'язку їх при обов'язковому врахуванні впливу об'єктивних і суб'єктивних факторів. На це зверталася увага під час проведення навчально-методичних занять з учителями фізичної культури, які були залучені до проведення формувального експерименту.

Реалізація цільового блока передбачала розкриття учням вимог державних стандартів до рівня теоретичної та практичної підготовки учнів відповідного класу, функцій фізкультурної освіти та функцій навчальної дисципліни «фізична культура», і на цій основі конкретизувалися мета та завдання навчального предмета в цілому і кожного окремого модуля.

Для якісного впровадження теоретико-методологічного блока вчителям

фізичної культури розкривалися основні аспекти особистісно орієнтованого, культурологічного, антропологічного, компетентнісного, синергетичного, аксіологічного, акмеологічного та діяльнісного підходів до організації навчального процесу.

До особливостей упровадження змістового блока необхідно віднести його реалізацію в єдності трьох складових: теоретичний компонент, способи діяльності інтелектуального та практичного характеру. У ході формувального експерименту вчителям було запропоновано використовувати спеціальну матрицю конструювання змісту навчального матеріалу під час підготовки до вивчення конкретної теми певного навчального модуля програми.

Для якісного включення в навчальний процес теоретичних знань (теоретичний компонент) було запропоновано здійснювати добір певного комплексу предметно-наукових і допоміжних знань (які в навчальній програмі у явному вигляді не презентуються). Учителю необхідно здійснити їх відбір для кожного конкретного способу діяльності практичного характеру. Ураховуючи єдність змістового і процесуального аспектів навчання, учителями здійснювався добір оптимальних методів навчання на основі висвітлення порівняльних можливостей кожного з них. Окрім словесних, наочних і практичних методів, педагоги обов'язково передбачали використання методів стимулювання і мотивації, контролю і самоконтролю. На підставі обраного змісту навчального матеріалу та методів навчання здійснювався відбір організаційних форм (фронтальні, групові, парні, індивідуальні тощо) і засобів навчання (фізкультурно-спортивні зони, обладнання та інвентар, технічні засоби, зошити, навчальні посібники тощо).

Будь-який навчальний процес передбачає оцінювання навчальних досягнень учнів. Розроблена дослідженням методична система включає три складові цього процесу: визначення рівня теоретичних знань, практичних умінь і навичок, а також розвитку основних рухових здібностей (фізична підготовленість). Як доводить дослідження, одним з ефективних способів перевірки рівня теоретичних знань є тестова перевірка (машинна або безмашинна). Визначення техніко-тактичної підготовки проводилося після вивчення кожної теми навчального модуля програми, а перевірка рівня фізичної підготовленості здійснювалася відповідно до тематичного планування для кожного класу. Проведення функціональної проби Руф'є погоджувалося з медичними працівниками.

У дослідженні всі зазначені блоки, як складові навчального процесу, впливають на реальний результат навчання. Він повинен конкретизуватися в належному рівні засвоєння теоретичних знань, практичних умінь і навичок, фізичної підготовленості, у високому рівні переконаності в дотриманні здорового способу життя.

Аналіз показників формувального експерименту дозволив визначити,

що учні експериментальних класів досягли кращих показників, ніж учні контрольних класів. Це є свідченням того, що глибоке вивчення вчителями фізичної культури теоретико-методологічних основ навчання фізичної культури учнів із використанням моделі методичної системи навчання учнів основної школи дозволило підвищити рівень теоретичної та практичної підготовки учнів 5-9 класів.

Орієнтуючись на зазначене вище, можна констатувати, що розроблена технологія впровадження методичної системи навчання фізичної культури учнів основної школи дозволяє підвищити рівень професійної підготовки вчителів фізичної культури і, як наслідок, досягти високого рівня оволодіння учнями теоретичними знаннями, практичними вміннями та навичками, а також розвитку основних рухових здібностей.

ВИСНОВКИ

1. Аналіз наукової та методичної літератури, державних документів, які регламентують фізичне виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів, свідчить, що неодноразово зверталась увага на незадовільний стан здоров'я дітей. Однією з причин вважається недостатній рівень організації навчального процесу на уроках фізичної культури. У дослідженні визначено, що теоретико-методологічне обґрунтування процесу навчання фізичної культури не відповідає сучасним вимогам. Це потребує переосмислення теоретичного знання про фізкультурну освіту, пошуку нових її парадигм на базі глибоких теоретико-методологічних підвалин. Установлена недостатня розробленість теорії проектування змісту фізкультурної освіти. З цією метою розглянуто навчання фізичної культури із загальнодидактичних засад – як певну дидактичну систему. Доведено наявність у цій системі провідних компонентів, взаємодія яких повинна гіпотетично привести до підвищення рівня навчання.

2. Для науково обґрунтованого вивчення фізичної культури як об'єкта теоретико-методологічного аналізу досліджено вихідну категорію «культура». У роботі розглянуто «культуру» як специфічну форму буття, виникнення, існування та зміни якої пов'язані виключно з людиною й детерміновані її діяльністю, а методологічною основою є єдність пізнання та розуміння цієї діяльності. Запропоновано розглядати фізичну культуру як наскрізну складову загальної культури, специфічний процес і результат людської діяльності, засіб і спосіб фізичного розвитку і вдосконалення людини, спрямовані на забезпечення практичного виконання нею своїх соціальних функцій, ефективну реалізацію всіх видів діяльності. Провідним засобом фізичної культури вважається доцільно організована фізкультурна діяльність.

3. Розкрито сучасні методичні аспекти загальної середньої освіти, у яких фізичне виховання розглядається як цілісний педагогічний процес, спрямований на формування певної системи звичок і ставлень людини до особистого здоров'я як соціальної цінності, до цінностей фізичної

культури, як розвиток фізичного потенціалу засобами фізкультурної діяльності. При цьому фізичне виховання має власні засоби, від системного застосування яких залежить реалізація мети, цілей і завдань, які ставить перед школою суспільство.

Доведено, що якість організації фізичного виховання в загальноосвітніх навчальних закладах залежить від створення в кожному закладі певної системи, яка повинна об'єднувати всі її основні форми: фізкультурно-оздоровчі заходи в режимі навчального дня, уроки фізичної культури, фізкультурно-спортивні заходи, позакласні фізкультурно-масові та спортивні заходи, професійно-прикладну фізичну підготовку. Зазначена система різноманітних форм фізичного виховання буде якісно функціювати в разі їх змістовної взаємодії та врахування потреб і нахилів учнів основної школи відповідно до вибору ними напряму фізкультурно-спортивної діяльності.

4. Визначено, що однією з провідних категорій дидактики є зміст освіти. Для проектування сучасного змісту освіти необхідно враховувати підґрунтя, джерела та фактори його формування, рівні та склад на кожному рівні окремо. На процес проектування здійснюють вплив відповідні закономірності та принципи. Проектування змісту конкретного навчального предмета детерміновано його провідною функцією, ураховуючи яку, навчальні предмети поділяють на три типи: основи знань, способи діяльності інтелектуального і практичного характеру, художньо-естетичного напряму.

Установлено, що в навчально-виховному процесі з фізичної культури продовжується використання загальнодидактичних методів (словесні, наочні та практичні) і ряду специфічних тренінгових методів, пов'язаних із процесом тренування. Запропоновано поділити методи, які використовуються у фізичному вихованні, на (за Ю. К. Бабанським): методи організації та здійснення навчальної діяльності; методи мотивації та стимулювання; методи контролю і самоконтролю. На процес відбору методів навчання для конкретного уроку впливають мета і цілі навчання, зміст навчального матеріалу, організаційні форми та засоби навчання.

5. Показано, що особливості організації навчально-виховного процесу на уроках фізичної культури не мають науково обґрунтованих поглядів на такі поняття, як: форми навчання, форми організації навчання, форми організації навчальної діяльності учнів, організаційні форми навчання тощо. З метою упорядкування різних визначень запропоновано до форм навчання включити класні (урочні), позакласні та позашкільні, до форм організації навчання віднести різновиди урочної форми (традиційний урок, урок-лекція, урок-екскурсія тощо), а до організаційних форм – фронтальну, групову, індивідуальну тощо. Особливості навчально-виховного процесу на уроках фізичної культури в основній школі пов'язані з відмінностями фізичного розвитку дівчат і хлопців, їх нахилами і потребами, умовами

організації та проведення навчально-виховного процесу, кількістю учнів у класі залежно від типу навчального закладу (ліцей, гімназія, навчально-виховний комплекс, профільна школа тощо).

6. Досліджено, що в організації різноманітних форм навчання в загальноосвітніх навчальних закладах мають місце значні недоліки. Вони, у першу чергу, пов'язані з відсутністю науково обґрунтованих концептуальних підходів до фізичного виховання в цілому, а зокрема до структурування, моделювання та проектування змісту фізкультурної освіти. На підставі історико-логічного аналізу цього поняття нами пропонується під *змістом фізкультурної освіти* розуміти процес і результат оволодіння учнями певною системою предметно-наукових і допоміжних знань, способами діяльності інтелектуального та практичного характеру, раціональними способами управління власною фізкультурно-спортивною діяльністю. Важливою складовою нової концепції є визначення функцій і відповідних цілей фізкультурної освіти різних ступенів навчання. Провідними функціями основної школи визначено такі: інтенсивний розвиток основних рухових здібностей і формування життєво необхідних умінь і навичок; діагностично-прогностична, реалізація якої дозволяє враховувати стан і перспективи розвитку здібностей, потреб і нахилів учнів до подальшої фізкультурно-спортивної діяльності з урахуванням їхніх фізичних можливостей.

Із загальнодидактичних позицій вивчена проблема проектування змісту фізкультурної освіти, де під терміном *педагогічне проектування* слід розуміти діяльність, продуктом якої є проект певної освітньої системи та програма його реалізації в освітньо-виховному процесі. Проектування, як специфічний вид діяльності, передбачає ряд етапів і врахування закономірностей і принципів організації. При цьому успіх проектування змісту фізкультурної освіти залежить від урахування основних дидактичних підґрунть, джерел і факторів, що впливають на цей процес. Для визначення конкретного змісту навчання фізичної культури в основній школі в якості джерела використовуються складові технології навчання.

7. Створено модель методичної системи навчання фізичної культури учнів основної школи, яка має блочну структуру: блок цілепокладання, який формується на основі соціального замовлення загальноосвітнім навчальним закладам щодо забезпечення і збереження здоров'я учнів, функцій фізичної культури основної школи і навчального предмета, що знайшло відображення у Державному стандарті і навчальних програмах; теоретико-методологічний блок, у якому розкриваються сучасні інноваційні підходи до навчання; змістовий блок, що наповнюється основними компонентами змісту фізкультурної освіти; процесуальний блок, де включено методи, організаційні форми і засоби навчання; оціночно-результативний блок, який включає визначення рівня теоретичних знань, техніко-тактичних показників і фізичної

підготовленості учнів. Реалізація зазначених вище блоків передбачає досягнення певного реального результату. На методичну систему в цілому та результативність її реалізації здійснюють вплив об'єктивні (закономірності та принципи навчання) і суб'єктивні (умови навчання, рівень професійної підготовки вчителя, рівень фізичної підготовленості учнів) фактори. Важливою умовою реалізації методичної системи навчання фізичної культури учнів основної школи є використання всіх її складових у взаємодії, взаємозалежності та взаємопроникненні.

8. Розкрито технологію організації навчального процесу. Складовими етапами цього процесу були обрані блоки зазначеної моделі методичної системи. Технологія організації навчального процесу передбачає дослідження всієї системи цілепокладання, починаючи з цілі-ідеалу. При цьому розглядаються різні підходи до формулювання цілей: з урахуванням змісту навчального матеріалу та його структури, діяльності вчителя, діяльності учнів тощо. Потім поетапно висвітлюються кроки добору і конструювання змісту навчального матеріалу, відбору ефективних методів навчання, оптимальних організаційних форм і засобів навчання, застосування сучасної системи оцінювання навчальних досягнень учнів. З метою розкриття сутності інноваційних технологій у навчальному процесі з фізичної культури досліджено понятійний апарат інновацій. Розкрито сутність таких інноваційних підходів у навчанні, як: особистісно орієнтоване навчання, культурологічний, антропологічний, компетентнісний, синергетичний, аксіологічний, акмеологічний, діяльнісний та інші підходи до організації навчального процесу. Показано, що на сьогодні неможливо застосовувати тільки один із наведених підходів, тому вчителям необхідно якісно використовувати позитивні сторони кожного з них із урахуванням умов навчання, рівня підготовленості учнів, їх потреб і нахилів у справі формування особистісної фізичної культури.

На підставі розглянутих підходів досліджено шляхи впровадження нетрадиційних (інноваційних) уроків у практику діяльності шкіл. Виявлено близько 70 варіантів нетрадиційних уроків з інших навчальних предметів. З фізичної культури розроблено значно менше варіантів; до основних із них можна віднести такі: уроки-змагання, уроки-ігри, уроки-казки, уроки-мандрівки, уроки «колового тренування», інтегровані та бінарні уроки.

9. Для виявлення ефективності впровадження методичної системи навчання фізичної культури учнів основної школи була проведена дослідно-експериментальна перевірка, під час якої визначалися рівень теоретичних знань за авторським підходом і рівень фізичної підготовленості учнів за допомогою трьох видів фізичних вправ, які використовувалися під час констатувального дослідження. Аналіз результатів формувального експерименту свідчить про позитивний вплив розробленої методичної системи на ефективність організації та проведення

навчального процесу з фізичної культури в учнів основної школи, а також на якість отриманих результатів. Під час проведення експерименту було визначено, що учні експериментальних класів виявили кращі показники в усіх трьох видах випробувань (тестів) із розвитку гнучкості, спритності та швидкісно-силових здібностей. Так, у дівчат різниця в розвитку спритності складає 8,6%; гнучкості – 10,2%; швидкісно-силових здібностей – 12,3%. У хлопців різниця в результатах має такі показники: спритність – 11,1%; гнучкість – 7,6%; швидкісно-силові здібності – 13,2%. Ще більш значна різниця виявлена в рівні теоретичної підготовки учнів. Так, учні експериментальних класів досягли якості рівня теоретичних знань вище, ніж у контрольних класах. З різних питань якість відповідей учнів експериментальних класів складалась у межах: 5 клас (23%) ; 6 клас (21%); 7 клас (22%); 8 клас (18%); 9 клас (24%).

Матеріали даного дослідження дають можливість зробити висновок, що впровадження розробленої методичної системи навчання сприяє підвищенню рівня теоретичної та практичної підготовки учнів, дозволяє на певному рівні сформувавши фізичну культуру особистості. Разом із тим наші дослідження не розв'язують усіх питань щодо підвищення ефективності фізичного виховання учнівської молоді, оскільки в роботі представлені тільки результати реалізації двох важливих компонентів змісту фізкультурної освіти (теоретичного і практичного). Подальшого дослідження вимагає третій компонент змісту фізкультурної освіти – способи діяльності інтелектуального характеру.

Список опублікованих праць за темою дисертації:

Монографії

1. Васьков Ю. В. Наукові основи аналізу навчально-виховного процесу на уроках фізичної культури : монографія / Ю. В. Васьков. – Харків : ОІУВ, 1998. – 80 с.

2. Васьков Ю. В. Теорія і методологія дидактичних основ фізичного виховання в загальноосвітніх навчальних закладах: монографія / Ю. В. Васьков. – Харків : Вид-во «Ранок», 2011.– 392 с.

Навчальні та навчально-методичні посібники

3. Васьков Ю. В. Педагогічні теорії, технології, досвід (Дидактичний аспект) / Ю. В. Васьков. – Х.: Скорпіон, 2000.– 120 с.

4. Васьков Ю. В. Уроки фізкультури в загальноосвітній школі. 5-9 класи (102 уроки для кожного класу) / Ю. В. Васьков, І. М. Пашков. – Харків: Торсінг, 2004.– 288 с. Рекомендовано Міністерством освіти і науки України (лист №1/11-96 від 14.01.04).

5. Васьков Ю. В. Управління фізичним вихованням в загальноосвітньому навчальному закладі / Ю. В. Васьков, І. М. Пашков. – Харків: Торсінг Плюс, 2006.– 192 с.

6. Васьков Ю. В. Наукові основи сучасного аналізу уроку: теорія,

технологія, досвід / Ю. В. Васьков. – Харків: «Ранок», 2008.– 192 с.

7. Васьков Ю. В. Система фізичного виховання. 5-9 класи / Ю. В. Васьков. – Харків: Вид-во «Ранок», 2009. – 256 с.

8. Васьков Ю. В. Нетрадиційні рухливі ігри в системі фізичного виховання учнів / Ю. В. Васьков. – Х.: Вид-во «Ранок», 2010. – 192 с. – (Бібліотека вчителя фізичної культури).

9. Васьков Ю. В. Фізична культура. 5 клас. Розробка уроків / Ю. В. Васьков, І. М. Пашков. – Х.: Вид-во «Ранок», 2010. – 272 с. – (Майстер-клас).

10. Васьков Ю. В. Фізична культура. 6 клас. Розробка уроків / Ю. В. Васьков, І. М. Пашков. – Х.: Вид-во «Ранок», 2010. – 272 с. – (Майстер-клас).

11. Васьков Ю. В. Фізична культура. 7 клас. Розробка уроків / Ю. В. Васьков, І. М. Пашков. – Х.: Вид-во «Ранок», 2010.– 272 с. – (Майстер-клас).

12. Васьков Ю. В. Фізична культура. 8 клас. Розробка уроків / Ю. В. Васьков, І. М. Пашков. – Х.: Вид-во «Ранок», 2010.– 240 с. – (Майстер-клас).

13. Васьков Ю. В. Фізична культура. 9 клас. Розробка уроків / Ю. В. Васьков, І. М. Пашков. – Х.: Вид-во «Ранок», 2010. – 272 с. – (Майстер-клас).

14. Васьков Ю. В. Система фізичного виховання учнів спеціальних медичних груп. 5-9 класи / Ю. В. Васьков. – Х.: Вид-во «Ранок», 2011.– 304 с.

Статті у наукових фахових виданнях

15. Васьков Ю. В. Загальнодидактична модель навчального предмета як дидактична основа добору і конструювання теоретичного компонента змісту фізкультурної освіти / Ю. В. Васьков // Теорія та практика фізичного виховання. – 2001. – № 1.– С.3-13.

16. Васьков Ю. В. Фізкультурна освіта і логіка розкриття її змісту в навчальному процесі загальноосвітньої школи (дидактичний аспект) / Ю. В. Васьков // Теорія та практика фізичного виховання. – 2001. – № 4. – С. 2-6.

17. Васьков Ю. В. Функціональний підхід як умова науково обґрунтованого добору і конструювання змісту загальної середньої освіти / Ю. В. Васьков // Імідж сучасного педагога. – Полтава, 2002. – № 3 (22). – С.14-16.

18. Васьков Ю. В. Визначення основних функцій і цінностей шкільної фізичної культури як умова здійснення особистісно орієнтованого навчання учнів / Ю. В. Васьков // Теорія та методика фізичного виховання. – 2003. – № 3. – С.15-18.

19. Васьков Ю. В. Інструктивно-методичні рекомендації щодо

підвищення якості уроку фізичної культури / Ю. В. Васьков // Теорія та методика фізичного виховання. – 2004. – № 2. – С. 20-28.

20. Васьков Ю. В. Структурно-функціональний підхід до аналізу уроку / Ю. В. Васьков // Теорія та методика фізичного виховання. – 2005. – № 2. – С. 2-14.

21. Васьков Ю. В. Система впровадження тестів учителями фізичної культури для визначення навчальних досягнень учнів / Ю. В. Васьков // Теорія та методика фізичного виховання. – 2005. – № 3. – С.22-24.

22. Васьков Ю. В. Концептуальні основи удосконалення програм з фізичного виховання в загальноосвітніх школах / Ю. В. Васьков // Теорія та методика фізичного виховання. – 2006.– № 2.– С.31–33.

23. Васьков Ю. В. Концептуальні підходи до організації занять з учнями спеціальної медичної групи в загальноосвітніх навчальних закладах / Ю. В. Васьков // Теорія та методика фізичного виховання. – 2007. – №5. – С. 29-31.

24. Васьков Ю. В. Загальнодидактичні принципи аналізу навчально-виховного процесу / Ю. В. Васьков // Наукові записки кафедри педагогіки ХНУ ім. В. Н. Каразіна. – 2007. – Випуск XIX. – С. 48–57.

25. Васьков Ю. В. Визначення рівня фізичної підготовленості учнів як умова створення науково обґрунтованої системи оцінювання навчальних досягнень учнів / Ю. В. Васьков // Наукові записки кафедри педагогіки ХНУ ім. В. Н. Каразіна. – 2008.– С. 198-201.

26. Васьков Ю. В. Концепція (проект) реформування фізкультурної освіти в загальноосвітніх навчальних закладах / Ю. В. Васьков // Педагогіка, психологія та науково-психологічні проблеми фізичного виховання і спорту : наукова монографія за ред. проф. Єрмакова С. С. – Харків : ХДАДМ, 2009. – № 2. – 170 с. – С. 40-47.

27. Васьков Ю. В. Некоторые аспекты физкультурно-массовой работы с населением с точки зрения будущих специалистов физической культуры / Ю. В. Васьков, А. С. Бондар, Т. С. Бондар и др. // Физическое воспитание студентов / Гл. ред. С. С. Ермаков.– Харьков: ХГАДИ. – 2010. – № 1. – С. 11-14.

28. Васьков Ю. В. Шляхи вдосконалення навчального процесу з фізичної культури в загальноосвітніх навчальних закладах / Ю. В. Васьков // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2010. – №17 (204). – С.103-107.

29. Васьков Ю. В. Джерела і фактори проектування змісту фізкультурної освіти в загальноосвітньому навчальному закладі / Ю. В. Васьков // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2011. – № 3. – С. 43-47.

30. Васьков Ю. В. Засоби навчання в процесі фізичного виховання учнів / Ю. В. Васьков // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : наукова монографія за ред. проф.

Єрмакова С. С. – Харків : ХДАДМ. – 2011. – № 11. – С. 22-24.

31. Васьков Ю. Склад і структура теоретичного компонента змісту фізкультурної освіти / Ю. Васьков // Фізичне виховання в школі. – № 6. – 2011. – С.41-45.

32. Васьков Ю. В. Основні складові змісту фізкультурної освіти / Ю. В. Васьков // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : наукова монографія / за ред. проф. Єрмакова С. С. – Харків : ХОВНОКУ – ХДАДМ. – 2011. – № 12. – С.25-28.

33. Васьков Ю. В. Инновационные подходы в организации учебного процесса учащихся общеобразовательных школ / Ю. В. Васьков // Физическое воспитание студентов / Гл. ред. Ермаков С. С. – 2012. – № 1. – С. 24–29.

34. Васьков Ю. В. Структура уроків фізичної культури в загальноосвітніх навчальних закладах / Ю. В. Васьков // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : наукова монографія / за ред. проф. Єрмакова С. С.– Харків: ХОВНОКУ – ХДАДМ. – 2012.– № 4.– С. 17-20.

35. Васьков Ю. В. Навчальний предмет «Фізична культура» як основний засіб фізичного виховання в загальноосвітньому навчальному закладі / Ю. В. Васьков // зб. наук. праць ХНПУ імені Г. С. Сковороди «Теорія та методика навчання та виховання» / за ред. Г. В. Троцько. – Харків: ХНПУ. – 2012.– Вип.31.– С. 24-31.

36. Васьков Ю. В. Дидактичні аспекти підвищення якості уроків фізичної культури в загальноосвітніх навчальних закладах / Ю. В. Васьков // Педагогіка та психологія: зб. наук. праць / за заг. ред. І. Ф. Прокопенка, В. І. Лозової. – Харків : Вид-во Віровець А. П. «Апостроф», 2012. – Вип. 41.– 237 с. – С. 128-137.

37. Васьков Ю. В. Шляхи впровадження колового тренування на уроках фізичної культури в загальноосвітніх навчальних закладах / Ю. В. Васьков // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи : зб. наук. праць / за ред. В. І. Євдокимова і О. М. Микитюка / Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. – Харків, 2012. – Вип. 38. – С. 5-9.

38. Васьков Ю. В. Культура как основной источник и основание формирования физической культуры / Ю. В. Васьков // Физическое воспитание студентов / Гл. ред. Ермаков С. С. – 2012. – № 5. – С. 26-28.

39. Васьков Ю. В. Проблема впровадження рухових тестів на уроках фізичної культури / Ю. В. Васьков // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : наукова монографія / за ред. проф. Єрмакова С. С.– Харків : ХОВНОКУ – ХДАДМ. – 2012. – № 8. – С. 9-12.

40. Васьков Ю. В. Методи навчання в процесі фізичного виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів / Ю. В. Васьков // Наукові

записки: [зб. наук. статей] / Міністерство освіти і науки України; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова; укл. П. В. Дмитренко, Л. Л. Макаренко. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – Вип. № 100. – С. 56-62.

41. Васьков Ю. В. Організаційні форми навчальної діяльності учнів на уроках фізичної культури / Ю. В. Васьков // Наукові записки : [зб. наук. статей] / Міністерство освіти і науки України; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова; укл. П. В. Дмитренко, Л. Л. Макаренко. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – Вип. № 101. – С. 71-78.

42. Васьков Ю. В. Теоретичні основи проектування змісту фізкультурної освіти в загальноосвітніх навчальних закладах / Ю. В. Васьков // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. «Серія №15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури /Фізична культура і спорт/»: зб. наук. праць / за ред. Г. М. Арзютова. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – Випуск 18. – 74 с. – С. 11-17.

43. Васьков Ю. В. Джерела і фактори проектування змісту фізкультурної освіти в загальноосвітньому навчальному закладі / Ю. В. Васьков // Педагогіка та психологія: зб. наук. праць /за заг. ред. І. Ф. Прокопенка, В. І. Лозової. – Харків: Цифрова друкарня. – 2012. – № 1. – Вип. 42.– 170 с. – С. 21-28.

44. Васьков Ю. В. Система впровадження рухових тестів на уроках фізичної культури як наукова проблема / Ю. В. Васьков // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи : зб. наук. праць /за ред. В. І. Євдокимова і О. М. Микитюка / Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. – Харків, 2012. – Вип. 39. – 171 с. – С. 14-20.

Матеріали конференцій

45. Васьков Ю. В. Визначення основних функцій шкільної фізичної культури як умова здійснення особистісно орієнтованого навчання учнів / Ю. В. Васьков // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (8-10 квітня 2003р.) «Теорія і практика особистісно орієнтованої освіти». – Київ-Запоріжжя : «Просвіта», 2003. – 316 с. – С. 212-213.

46. Васьков Ю. В. Концептуальні підходи до організації занять з учнями спеціальної медичної групи в загальноосвітніх навчальних закладах / Ю. В. Васьков // II Міжн. Наук. Конф. (30.11-01.12 2006 року) «Актуальні проблеми фізичного виховання і спорту». – Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди.

47. Васьков Ю. В. Проблема розвитку шкільного фізичного виховання / Ю. В. Васьков // Матеріали Міжнародного симпозиума «Восток-Україна-Запад: сучасні процеси розвитку фізичної культури,

спорта, туризма и оздоровительных технологий». – Харьков : ХДАФК. -- 2-3 октября 2009 года.

48. Васьков Ю. В. Проектування змісту фізкультурної освіти в загальноосвітніх навчальних закладах / Ю. В. Васьков // Матеріали Всеукр. наук-практ. семінару «Формування фізичної культури особистості – стратегічне завдання фізкультурної освіти учнів загальноосвітніх навчальних закладів». – Харків : ХДАФК, 2009.

49. Васьков Ю. В. Шляхи удосконалення навчального процесу з фізичної культури в загальноосвітніх навчальних закладах / Ю. В. Васьков // V Міжнародна електронна наукова конференція (22 квітня 2010 року) «Актуальні проблеми фізкультурної освіти». – Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2010.

50. Васьков Ю. В. Шляхи удосконалення навчального процесу з фізичної культури в загальноосвітніх навчальних закладах / Ю. В. Васьков // Матеріали Міжнародного науково-практичного семінару «Актуальні проблеми фізичного виховання учнівської молоді: теорія і практика» (27-28 жовтня 2010 року). – Луганськ : Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, 2010. – С. 103-108.

51. Васьков Ю. В. Соціалізація учнів загальноосвітніх навчальних закладів засобами фізкультурної освіти / Ю. В. Васьков // Матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції «Фізична культура, спорт та здоров'я». – Харків: ХДАФК, 2011. – С.14-16.

52. Васьков Ю. В. Шляхи удосконалення фізичного виховання в загальноосвітніх навчальних закладах / Ю. В. Васьков // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Фізичне виховання різних груп населення: стан, проблеми та перспективи». – Дніпропетровськ: ДДІФК (27-28 жовтня 2011р.)

53. Васьков Ю. В. Засоби навчання в процесі фізичного виховання учнів / Ю. В. Васьков // Матеріали VII Всеукраїнської наукової конференції «Актуальні проблеми фізичного виховання і спорту». – Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2011. – 24 листопада. – С. 8-11.

54. Васьков Ю. В. Моделювання методичної системи навчання фізичної культури учнів загальноосвітніх навчальних закладів / Ю. В. Васьков // Матеріали VIII Міжнародної наукової конференції «Моделювання та інформаційні технології у фізичному вихованні і спорті» / ХНПУ імені Г. С. Сковороди, Львівський державний університет фізичної культури. – Харків (28 лютого 2012 року).

Анотації

Васьков Ю. В. Теоретичні і методичні засади навчання фізичної культури учнів основної школи. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (фізична культура, основи здоров'я).– Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2013.

Дисертаційна робота є теоретико-експериментальним дослідженням проблеми вдосконалення системи навчання фізичної культури учнів основної школи. Науково обґрунтовано дидактичні основи навчання як педагогічної системи, розкрито концептуальні основи побудови змісту загальної середньої освіти. Розглянуто фізичну культуру як об'єкт теоретико-методологічного аналізу з культурологічних аспектів.

Висвітлюються основні концептуальні основи формування змісту фізкультурної освіти, теоретичні питання його проектування для реального навчального процесу. Конкретизуються шляхи визначення провідних орієнтирів, джерел та факторів проектування змісту фізкультурної освіти

На підставі загальнодидактичних підходів досліджується склад і структура змісту фізкультурної освіти та логіка розкриття його в реальному навчальному процесі. Розкриваються такі важливі аспекти організації навчального процесу, як: цілепокладання, зміст навчального матеріалу, методи, організаційні форми та засоби навчання, а також система оцінювання навчальних досягнень учнів.

На основі моделі методичної системи навчання розроблено технологію організації навчального процесу на уроках фізичної культури, проведено моніторинг ефективності впровадження новітніх технологій, розкрита авторська методика здійснення аналізу сучасного уроку фізичної культури.

Ключові слова: навчання, культура, фізична культура, фізичне виховання, зміст фізкультурної освіти, проектування, дидактична модель навчального предмета, модель методичної системи, аналіз уроку.

Васьков Ю. В. Теоретические и методические основы обучения физической культуре учащихся основной школы. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика обучения (физическая культура, основы здоровья).– Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова.– Киев, 2013.

Диссертация является теоретико-экспериментальным исследованием проблемы усовершенствования системы обучения физической культуре учащихся основной школы. Проведенный анализ педагогической, психологической и специальной литературы в области физической культуры подрастающего поколения позволил раскрыть основные противоречия физкультурного образования школьников.

В работе исследуются дидактические основы обучения как

педагогической системы, определяются концептуальные основы теории содержания образования. Как объект теоретико-методологического анализа исследуются физическая культура и физическое воспитание, а также формы их реализации в школе. Ориентируясь на общедидактические подходы, автор раскрывает концептуальные основы формирования теории содержания физкультурного образования, вопросы его проектирования. Отдельно исследуется проблема определения источников и факторов проектирования содержания физкультурного образования, которые условно распределены на педагогические и непедагогические. Выявлено, что одним из ведущих оснований построения содержания физкультурного образования является дидактическая модель учебного предмета «Физическая культура», которая позволяет конкретизировать состав и структуру содержания физкультурного образования, логику его включения в реальный учебный процесс.

С позиций общедидактического подхода раскрывается сущность урока физической культуры, подходы к научному обоснованию его классификации, ведущие цели и функции, используемые методы, формы и средства обучения, структура а также система оценивания учебных достижений школьников. Определено, оценивание учащихся должно осуществляться по четырем уровням и включать определение качества усвоения учащимися теоретических знаний а также практических умений и навыков.

Разработана и теоретически обоснована дидактическая модель методической системы обучения физической культуре учащихся основной школы. Раскрыты основные компоненты этой модели и презентованы в форме отдельных блоков в определенном функциональном единстве. В качестве основных блоков выделены: целевой, теоретико-методологический, содержательный, процессуальный и оценочно-результативный. Ориентируясь на элементный состав модели, автор предлагает новую технологию внедрения методической системы обучения физической культуре в учебно-воспитательный процесс учащихся средних классов. Теоретически обоснован структурно-функциональный подход к анализу современного урока физической культуры с использованием квалиметрического инструментария и технологической карты.

Экспериментально проверена эффективность внедрения разработанной методической системы обучения физической культуре учащихся основной школы.

Ключевые слова: обучение, культура, физическая культура, физическое воспитание, содержание физкультурного образования, проектирование, дидактическая модель учебного предмета, модель методической системы, анализ урока.

Vaskov Y.V. Theoretical and methodical bases of physical culture teaching of secondary school pupils . - Manuscript.

Dissertation for scientific degree of Doctor of Pedagogics, speciality 13.00.02 - Theory and Methodology of Teaching (physical training, health bases). M.P.Dragomanov National pedagogical university. - Kiev, 2013.

The dissertation is a theoretic-experimental research of a problem of schooling system improvement to physical culture of the secondary school pupils. Didactic bases of schooling as pedagogical system are scientifically proved, conceptual bases of the maintenance construction of the general secondary education are opened. The physical culture as object of the theoretic-methodological analysis from cultural-logical aspects is considered.

The basic conceptual bases of the physical culture education matter formation, theoretical questions of its designing for real educational process are elucidate. Ways of leading reference points definition, sources and factors of the physical culture education matter designing are concretized.

On the basis of the general didactic approaches the composition and structure of the physical culture education matter and the logician of its disclosing in real educational process is investigated. Such prominent aspects of the organization of educational process, as: purpose position, the teaching material maintenance, methods, organizational forms and tutorials, and also estimation system of pupil educational achievements are revealed.

On the basis of methodical system schooling model the technology of the organization of educational process at physical culture lessons is developed, monitoring of the newest technologies efficiency introduction is carried out, the author's technique of a modern physical culture lesson analysis realization is revealed.

Keywords: training, culture, physical culture, physical education, the maintenance of sports education, designing, didactic model of a subject, model of methodical system, the lesson analysis.